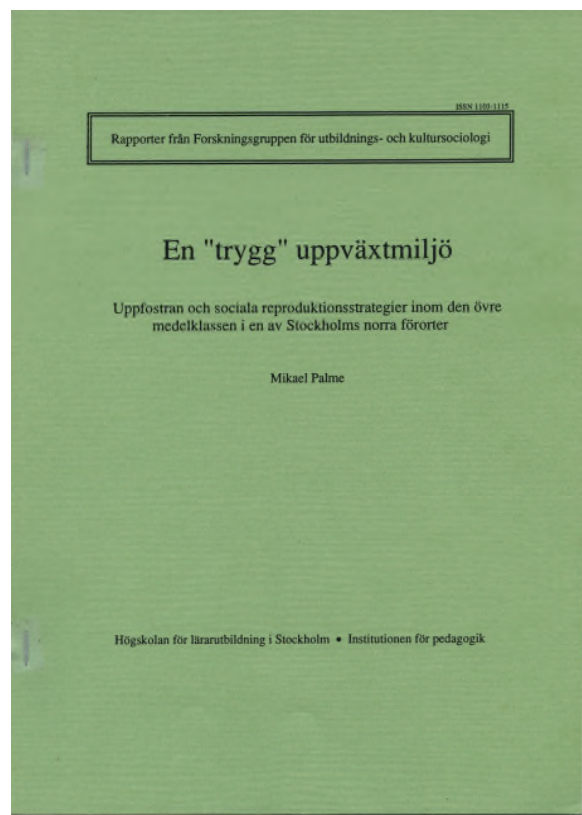

FAKSIMIL

Mikael Palme, *En "trygg" uppväxtmiljö. Uppfostran och sociala reproduktionsstrategier inom den övre medelklassen i en av Stockholms norra förorter*, Rapporter från Forskningsgruppen för utbildnings- och kultursociologi (SEC Reports) 2, HLS Förlag, Stockholm 1992, 55 p.

Denna PDF-version är nyskapad (av D. Broady 2016-07-22). Smärre skrivfel är korrigerade och sidbrytning och typsnitt avviker från originalet men innehållet är detsamma.

Rapporter från Forskningsgruppen för utbildnings- och kultursociologi

En "trygg" uppväxtmiljö

Uppfostran och sociala reproduktionsstrategier inom den övre
medelklassen i en av Stockholms norra förorter

Mikael Palme

Högskolan för lärarutbildning i Stockholm • Institutionen för pedagogik

Denna PDF-version är nyskapad (av D. Broady 2016-07-22). Smärre skrivfel är korrigerade och sidbrytning och typsnitt avviker från originalet men innehållet är detsamma.

En ”trygg” uppväxtmiljö

Uppfostran och sociala reproduktionsstrategier inom den övre medelklassen i en av Stockholms norra förorter

Mikael Palme

Rapporter från Forskningsgruppen för utbildnings- och kultursociologi (SEC Reports) 2.
Stockholm: HLS Förlag, 55 p.

Högskolan för lärarutbildning i Stockholm • Institutionen för pedagogik

Förord

Följande text skrevs inom ramen för en mer omfattande, komparativ studie av ungdomars uppväxtvillkor och livschanser i skilda sociala miljöer i tre svenska kommuner, finansierad av Hsfr och genomförd vid Sociologiska institutionen i Lund under ledning av Göran Amman och Ingrid Jönsson samt med medverkan av undertecknad och Mats Trondman, Högskolan i Växjö.

"Ekeholmsnäs" är ett fingerat namn på den förort i vilken studien gjordes. Jag har också ändrat sakuppgifter som kanske skulle göra det möjligt att känna igen miljön, familjer eller enskilda personer, dock, hoppas jag, utan att förändra socialt relevanta egenskaper.

Det fältarbete på vilken analysen grundar sig utfördes 1986-88 och själva texten skrevs i slutet av 1989. Åtskilliga av de frågor som behandlas - exempelvis polariteten mellan fraktioner av den övre medelklassen vilkas ställningar främst bygger på närheten till ekonomin som socialt fält (och på ekonomiska tillgångar) och fraktioner vilkas positioner framför allt grundar sig på utbildningskapital och kulturella tillgångar - har sedan dess belysts i andra studier, både av andra forskare¹ och av mig själv och Donald Broady (jag tänker bland annat på våra studier av fältet av högskoleutbildningar och de pågående studierna av gymnasieskolan). Den föreliggande texten förhåller sig emellertid inte till dessa senare arbeten.

Oktober 1992 Mikael Palme

---

¹ Som ett svenskt exempel - med särskilt intresse för utforskandet av just den här antydda polariteten - kan nämnas Ulf Blomdahls undersökningar av ungdomars fritidspraktiker. Genom att använda skilda indikatorer på ekonomiska och kulturella tillgångar hos ungdomarnas familjer har han kunnat göra troligt, på grundval av ett större kvantitativt insamlat material, att en polaritet av detta slag utgör en viktig dimension av det sociala rummet.

Ekeholmsnäs

I Storstockholm existerar en välkänd social motsatsställning mellan norr och söder. I innerstaden står de norra "borgerliga" stadsdelarna - Östermalm, i något mindre utsträckning Vasastan - mot det åtminstone historiskt sett "proletära" Södermalm. Bland förortsområdena och kranskommunerna kontrasterar välmående och stabila områden i norr - Djursholm, Täby, Lidingö, Bromma, för att nämna några få - mot fattigare och socialt mer oroliga områden i söder, som Rågsved, Hallunda och Botkyrka.

Ekeholmsnäs tillhör detta bälte av välbärgade förorter norr om Stockholm. Den landsbygd som under förra seklet helt dominerade geografin finns här till en del ännu kvar. Besökaren kan mötas av sädesfält, ängar och skogsmark. Enstaka bevarade mansbyggnader påminner om de stora gårdarnas och jordegendomarernas tid. Under nittonhundratalets början växte de burgna villastäder fram som nu utgör ett karaktäristiskt inslag i bebyggelsen. Små asfalterade vägar ringlar sig fram mellan ofta imponerande trä- eller stenvillor belägna på väl tilltagna tomter.

Det första bostadsområdet med flerfamiljshus började byggas på 40-talet med den begynnande bostadsbristen i Stockholm. Det följdes av flera liknande områden på femtio-, sextio- och sjuttiotalen. Här finner man emellertid inte bara hyreslägenheter. Bostadsrätterna utgör som regel ett inte obetydligt inslag. Under 80-talet har bara ett fåtal nya bostadsområden vuxit fram. Några av dem ger med sina stora moderna villor ett särskilt välmående intryck som bekräftas av befintlig inkomststatistik.

Offentlig service står för ungefär 40% av det totala antalet arbetstillfällen. Handeln står för ca 18%, kommunikationer för 6,5% och den privata tjänstesektorn för 14% av antalet arbeten (siffrorna gäller 1987). Enligt kommunal statistik fanns 1987 ca 2500 arbetsplatser inom varuproduktion, knappt 20 procent av samtliga arbetstillfällen. Inga uppgifter finns om hur stor andel som gällde manuellt arbete, men statistik över pendlingen till och från området antyder att en del av arbetskraften i manuellt arbete var bosatt på annat håll.

Ekeholmsnäs karaktäriseras av allt det som ligger i de uttryck som intervjuade familjer ofta använde för att beskriva sitt egen miljö: det är "ett stabilt område" och erbjuder en "trygg uppväxtmiljö"². Förortens sociala profil ska i det följande med hjälp av några grova indikatorer ställas mot profilen hos en kommun i södra Storstockholm, Botkyrka.

Bostäderna: 1985 bodde närmare hälften (48%) av Ekeholmsnäs befolkning i småhus, vilket kan jämföras med 32,1% i Botkyrka. Drygt 2/3 (69%) av dessa villaboende familjer hade vad som betecknas som hög utrymmesstandard - mer än ett rum per hushållsmedlem, kök och ett rum oräknat - mot bara 14,2% i Botkyrka.

Inkomstnivån: Den sammanräknade årsinkomsten för förvärvsarbetande män i Ekeholmsnäs var 1987 cirka 185 000 kronor, för kvinnor ungefär 105 000. Motsvarande siffror för Botkyrka kommun var 104 000 för män och 85 000 för kvinnor.

Socialhjälp. 1987 mottog knappt 3% av hushållen i området socialbidrag, men 10,6% av hushållen i Botkyrka.

Social stratifiering: Enligt Folk- och bostadsräkningen 1985 hade befolkningen i Ekeholmsnäs respektive Botkyrka följande sociala sammansättning (klassificering enligt SEI-koden):

---

² Just dessa två uttryck användes av ett flertal intervjuade föräldrar inom vad som Uttrycket användes vid ett flertal tillfällen av föräldrarna när de ombads karaktärisera den kommun i vilken familjen var bosatt.

	Ekeholmsnäs		Botkyrka	
	Män	kvinnor	män	kvinnor
Arbetare	20	12	43	40
<i>Ej facklärd arbetare i varuproduktion</i>	3	1	7	3
<i>Ej facklärd arbetare i tjänsteproduktion</i>	9	6	17	28
<i>Facklärd arbetare i varuproduktion</i>	7	1	16	1
<i>Facklärd arbetare i tjänsteproduktion</i>	1	4	3	8
Lägre tjänstemän	11	28	10	23
Tjänstemän på mellannivå	20	22	16	14
Högre tjänstemän, etc.	27	16	10	5
<i>Högre tjänstemän/ledande befattningar</i>	26	16	10	5
<i>Fria yrkesutövare i akademikerkyrkan</i>	1	0	0	0
Företagare utom lantbrukare	18	19	17	17
Övriga	4	3	4	1
Totalt	100	100	100	100

Ekeholmsnäs karaktäriserades med andra ord i förhållande till Botkyrka av en jämförelsevis svag representation av arbetare (20% och 12% för män resp. kvinnor mot 43% resp. 40% i Botkyrka), medan framför allt gruppen högre tjänstemän och personer i ledande ställning var kraftigt överrepresenterad (27% och 16% mot 10% och 5%).

Som helhet domineras med andra ord Ekeholmsnäs av tjänstemannagrupper och karaktäriseras av en ovanligt starkt närvaro av högre tjänstemän och personer i ledande befattningar. Den attraktionskraft kommunen utövar på välbeställda samhällsgrupper både skapar och är själv en produkt av en tämligen stark social selektion av nyinflyttande familjer. Bostadspriserna har blivit så höga (se nedan) att bara de mest välbeställda samhällsskikten kan flytta hit från andra områden. Denna sociala selektion av familjer bekräftar kommunens karaktär av "stabil" område - homogena och "lugna" uppväxtförhållanden för barnen, skolor utan större sociala problem och med rykte om sig att ge barnen "en god start" i livet³ vilket i sin tur tenderar att öka de högre samhällsskiktens benägenhet att vilja bo just här. Låt oss ta inkomstnivån som indikator: medianinkomsten för dem som flyttade *till* kommunen från andra kommuner i Stockholms län var år 1984 75 000 kronor, medan medianinkomsten för dem som flyttade *från* kommunen till Stockholms län var 61 000 kronor. Ett särskilt tydligt exempel utgör flyttningsströmmarna till och från Botkyrka kommun söder om Stockholm. *Till* Botkyrka flyttade de minst välbeställda familjerna av de som lämnade Ekeholmsnäs, under det att Ekeholmsnäs från samma kommun tog emot familjer med höga inkomster: medianinkomsten för de utflyttade var 40 000 kronor och för inflyttade 80 000 kronor.

Förorten ger för den utomstående betraktaren med andra ord ett homogent uttryck. Det hindrar inte att sociala skillnader av betydelse existerar mellan bostadsområden och befolkningsgrupper inom kommunen.

Villastädernas magnifika hus från 1900-talets början är eftertraktade objekt på bostadsmarknaden. De flesta består av minst 6 rum och kök och har bostadsytor på över 200 kvadratmeter. Villapriserna har framför allt under senare år stigit mycket kraftigt. Ett normalstort hus med tomt går här knappast att köpa under 2,5 miljoner kronor. De största villorna betingar priser på över fyra miljoner.⁴ I de mest prestigefyllda nybyggda villaområdena är priset för de "mindre" husen om 160-180 kvadratmeter ca 2,5 miljoner kronor och för större villor med runt 260 kvadratmeters bostadsyta ca 3 till 4 miljoner.

I gengäld existerar mindre attraktiva bostadsområden. Lägenhetspriser, inkomstnivå, andel ensamstående föräldrar (dvs. i regel modem, efter skilsmässa) och andel socialhjälpstagare indikerar att framför allt vissa av 60- och 70-talens flerfamiljshusområden har en låg social status i jämförelse

³ Uttrycken inom citationstecken är hämtade från föräldrarintervjuerna.

⁴ Uppgifterna om priser här och i del följande grundar sig på samtal med lokala mäklare och på ett studium av villaannonser.

med andra bostadsområden. Det gäller särskilt områden dominerade av hyresrätter. Det finns anledning att framhäva denna differentiering i det lokala samhället. De intervjuade ungdomarna har orienterat sig i ett lokalt socialt landskap där kanske jämförelsevis små skillnader mellan stora och mindre stora inkomster, mellan väldiga och mer normala bostadsytor, mellan stora och små villor eller mellan villor och lägenheter, haft stor symbolisk betydelse och förstärkt de kulturella skillnaderna mellan familjerna.

Två ungdomsgrupper; familjen som forskningsobjekt

I Ekeholmsnäs följdes två grupper av ungdomar, den ena äldre, den andra yngre. Båda utgjordes av deltagare i en ungdomsteaterverksamhet som drevs i kommunal regi.

Den äldre gruppen hade fjorton mer eller mindre stabila medlemmar. Av dem intervjuades åtta stycken vid upprepade tillfällen under en tvåårsperiod; två stycken intervjuades två gånger. Dessutom följdes under en period av ett halvår repetitionerna inför en av gruppens teateruppsättningar. En del av föräldrarna intervjuades.

Dessa äldre ungdomar gick alla i gymnasiet, de flesta på treåriga linjer. De kom, med några undantag, från familjer med jämförelsevis starka kulturella intressen och med hög utbildning. Överhuvudtaget verkade ungdomsteatern - och i växande grad för de äldre ungdomar som hållit fast vid sitt teaterintresse - vara särskilt betydelsefull för familjer som tillhörde vad som längre fram ska kallas för den kulturella medelklassen: familjer vars sociala ställning i hög grad vilade på just kultur och utbildning. Den tog naturligtvis emot också andra barn, vilket kommer att framgå av diskussionen längre fram, men det är ändå viktigt att påpeka att de ungdomar vars berättelser och livssituation utgör den viktigaste grunden för den kommande analysen, inte var "representativa" för hela ungdomsmiljön i det lokala samhället. Många av dem uppfattade tvärtom med en viss stolthet sig själva som avvikare från den dominerande ungdomskulturen.

Dessa äldre ungdomar befann sig i en livsfas när den egna första positionsbestämningen i ungdomskulturens sociala värld sedan länge redan var gjord. Några av dem hade experimenterat med olika stilar och identifikationer. De hade inte saknat anledningar att reflektera över sin egen utveckling och familj, över kamrater de hade eller hade mist, eller över de ungdomsgrupper och de ungdomsstilar som fanns närvarande i den lokala miljöns sociala universum. När de senare intervjuerna genomfördes stod de i begrepp att lämna den stabila värld som inramats av hemmet och skolan; det var en uppbrottets tid, präglad av självprövning, oro och funderingar inför framtiden. Uppbrottsstämningen tycktes öka deras behov av - och möjlighet - att få distans till sina familjer. Intervjuerna fick för första gången formen av riktiga samtal.

I dessa senare intervjuer hade också något nytt tillkommit. Några av ungdomarna stod på tröskeln till de sociala fält på vilka de ville pröva att ge sig in. De hade skaffat sig en första bild av, en preliminär karta över, dessa fält och deras hierarkier, och de hade börjat förstå att inträdet var långt ifrån gratis. I synnerhet hade de börjat inse att utbildningskonkurrensen långt ifrån var slut och att deras framtidsplaner tvärtom skulle behöva filtreras av ett ofta svåröverblickbart system av utbildningar med olika värde och prestige. Deras känsla av befrielse över att skolan släppt dem ur sitt grepp balanserades av en delvis pessimistisk realism, som kontrasterade starkt mot det slags allmänna drömmar de kunde ge uttryck för bara ett drygt år tidigare.

Den yngre gruppen var mindre och hade sex fasta medlemmar. Fem av dessa yngre ungdomar intervjuades - i flickornas fall i regel med den bästa väninnan närvarande - vid två tillfällen med ungefär åtta månaders mellanrum. Dessutom följdes under tre månaders tid repetitionerna av en teaterpjäs som gruppen improviserade fram. Föräldrarintervjuer gjordes i alla familjer.

Den yngre gruppen skilde sig från den äldre framför allt genom medlemmarnas ålder. Alla gick i 7:e klass. De hade, till skillnad från de äldre ungdomarna, ännu inte på allvar börjat röra sig från den egna familjen in i en relativt självständig ungdomsvärld. Familjerevolternas tid hade ännu inte börjat. De delar av intervjuerna som rörde rent faktiska förhållanden, som fritidsaktiviteter eller semesterresor med familjen, kunde genomföras utan svårighet. Däremot kunde de intervjuade inte

förstå frågor som i någon mening förutsatte en viss distans till deras egen familj eller uppväxt. De regelrätta intervjuerna med ungdomarna i den yngre gruppen blev därför betydligt fattigare innehållsligt än dem med de äldre ungdomarna.

Därutöver intervjuades under en period av drygt två år en rad andra ungdomar och i ett flertal fall också någon av deras föräldrar. Många var vänner eller bekanta till ungdomarna i de två grupperna, andra kom från helt andra sociala skikt. Avsikten med dessa intervjuer, vilka var mer eller mindre ambitiösa och som kunde ha genomförts mer systematiskt än vad som blev fallet, var att skapa en mer allmän bild av förhållanden som kom upp i de intervjuer med två två grupperna på teatern som här utgör det egentliga materialet. Med sju av dessa ungdomar gjordes längre intervjuer vilka berörde alla de områden som behandlades med de ungdomar vilka följdes under längre tid. Kortare intervjuer gjordes med tolv andra ungdomar, samt en kollektiv intervju med fyra medlemmar av en rollspelsförening i Ekeholmsnäs. Vidare intervjuades socialarbetare, skolkuratorer och fritidsledare, men dock inga lärare.

Intervjuerna och den deltagande observationen gjorde ett förhållande synligt som i efterhand kan förefalla alltför självklart för att behöva påpekas. Att förstå de enskilda ungdomarnas förhållande till skolan, fritiden, kamraterna och framtiden var oskiljbart från att förstå vad deras familjer ägde för tillgångar i ordets vidaste mening: de ekonomiska villkor de levde under, den i hemmet och i familjemedlemmarna själva nedlagda kulturen, föräldrarnas och syskonens utbildning, sociala kontakter, erfarenheter från och förmåga att handskas med olika sociala världar. Att föräldrarna gått på universitet, rest i främmande länder, genom sina arbeten visste att handskas med offentlig eller privat byråkrati, kände sig säkra i kulturens värld, hade släkt, vänner och bekanta inom skilda verksamhetsområden - allt kunde fungera som en mer eller mindre synlig tillgång, en "säkerhet", för att låna ett uttryck från bankväsendet. Barn från familjer med stora och varierade tillgångar hade god täckning för sina insatser i skolan, för de intressen de ville utveckla och för sina satsningar på framtida utbildning och karriärer. Det kulturella intresse - eller den kulturella ambition - som uttrycktes i deltagandet i ungdomsteatern kunde exempelvis få helt olika färg beroende på om föräldrarna verkligen ägde eller om de saknade kulturell kompetens. På samma sätt kunde de äldre ungdomarnas försök att orientera sig på de sociala fält på vilka de ville inträda underlättas av föräldrarnas kunskaper och kontakter.

Familjen slutade emellertid sällan med föräldrarna och syskonen. Kärnfamiljen var i de flesta fall bara en del av den större enhet som utgjordes av släkten: far- och morföräldrar, föräldrarnas syskon, kusiner. Ungdomarnas bilder av sig själva och deras sociala utblickar - till exempel uttryckta i deras föreställningar om sin egen framtid - byggde framför allt på den värld de kände till och fått inblick i.⁵ Att en sällan träffad släkting var läkare, kunde räcka för att familjen och ungdomarna själva skulle ha en välinformerad uppfattning om vilket slags satsning en sådan yrkesbana förutsätter. I familjer som var välförsedda med detta slags sociala tillgångar kunde på så sätt en rad olika yrkesbanor ingå i framtidshorisonten som en möjlighet att bejaka eller förkasta. På samma sätt blev många av föräldrarnas värderingar och förhoppningar begripliga först när deras egen livshistoria och egen familj inkluderades i bilden. Ett exempel är det förvånande intresse för teater hos modern i en i övrigt på erkänd kultur fattig familj, vilket uppenbarligen bidragit starkt till att sonen sökt sig till ungdomsteatern - ett intresse som hängde samman med att modern i sin ungdom beundrat en kusin som sysslat med teater.

Efterhand framstod med andra ord ungdomarnas förhållande till familjen, skolan, fritiden, ungdomskulturen och sin egen framtid allt mindre som ett självständigt forskningsobjekt. De levde visserligen i hög grad nutiden, men inom dem själva levde samtidigt deras familjers historia.⁶ Detta är ett förhållande som får metodiska konsekvenser. Avsikten var från början att göra få och begränsade

⁵ Sökandet efter det som överskrider familjen - huvudsakligen artikulerat i och förmedlat genom ungdomskulturen och media - kunde givetvis spela en mycket viktig roll i den egna utvecklingen. Till ungdomsteatern sökte sig exempelvis ibland ungdomar för vilka teatern fungerade som viktig motvikt mot föräldrahemmet, "ett andra hem". I intervjuerna med ungdomar i och utanför teatern var det dock slående att den värld som familjen representerade var så avgörande för vad ungdomarna uppfattade som någorlunda realistiska möjligheter och vad de uppfattade som "drömmar".

⁶ Det är sant att åtskilliga ungdomar har en mycket reducerad familj. I det empiriska material som ligger till grund för denna studie finns ett sådant fall (enda barnet till en frånskild moder med praktiskt taget inga släkttkontakter). Den flicka det här är fråga om saknade också alla de tillgångar som den övre medelklassens barn ägde genom sina familjer.

Föräldrarintervjuer. Under arbetets gång framstod det emellertid alltmer klart att ungdomarna själva var en otillräcklig källa för kunskap om familjen, inte minst därför att de gav en bild av den som präglades både av att de själva tillhörde den och av deras då aktuella relation till den⁷. Föräldrarintervjuer kom därför att bli ett nödvändigt komplement till samtalen med ungdomarna, men tyvärr också ett redskap som introducerades alltför sent för att utnyttjas systematiskt.⁸

---

⁷ Denna senare aspekt fick en tydlig illustration i intervjuerna, gjorda med ett drygt års mellanrum, med en flicka som i första intervjun befann sig i en fas av revolt och uppgörelse med familjen, men vid tidpunkten för den andra intervjun föreföll ha gjort upp med sin egen revolt. En analys som bara byggt på den första berättelsen hade haft alla chanser att överbetona brottet med familjen och missa kontinuiteten i familjens sociala reproduktion.

⁸ De hade till exempel varit önskvärdt med åtminstone två intervjuer med visst tidsmellanrum, eller att om möjligt intervjua modern och fadern var för sig.

FÖRÄLDRARNAS YRKEN⁹

Den äldre gruppen, 2:a och 3:e klass i gymnasiet "

"Övre medelklass"-familjer:

- I. flicka; far civilingenjör, mor hemmafru
- II. flicka; far läkare, mor läkare
- III. flicka; far arkitekt, mor sekreterare
- IV. pojke; far läkare och docent, mor litteraturhistoriker "

"Medelklass"-familjer

- V. flicka; mor mellanstadielärare, frånskild; far jurist
- VI. pojke; far tekniker i offentlig sektor, mor sekreterare i privat sektor
- VII. flicka; far tekniker off sektor, mor tjänsteman i mellanställning i off sektor, politiskt aktiv

"Lägre medelklass"-familjer:

- VIII. pojke; far yrkeslärare, mor vaktmästare
- IX. pojke; mor utbildad lärare praktiska ämnen, frånskild; far tekniker
- X. pojke; mor undersköterska, frånskild; far försäljare

Den yngre gruppen, 7:e klass, högstadiet

"Övre medelklass"-familjer:

- X. pojke; far direktör i större företag; mor direktörssekreterare
- XI. pojke; far civilingenjör, direktör i större företag; mor lågstadielärare
- XII. pojke; mor egen företagare, frånskild; far direktör
- XIII. flicka; mor, journalist, frånskild; far ekonomidirektör i större företag "

"Medelklass"-familjer:

- XIV. flicka; mor socialassistent; frånskild; far högre tjänsteman i offentlig sektor

Övriga ungdomar med vilka en eller flera längre intervjuer gjordes:

- XV. flicka; gymnasist; mor lågstadielärare, frånskild; far egen företagare, ej akademiker
- XVI. pojke, gymnasist; far marknadschef i medelstort företag; mor högstadielärare
- XVII. pojke, gymnasist; mor vårdbiträde frånskild; far tjänsteman i mellanställning i företag i privat sektor
- XVIII. flicka, 7:e klass; far högre tjänsteman i offentlig sektor, mor socialassistent
- XIX. pojke, 7:e klass; far tjänsteman i mellanställning i privat sektor, mot bildlärare
- XX. pojke, 7:e klass; far postsorterare; mor hemmafru
- XXI. flicka, 7:e klass; mor vårdbiträde, aldrig gift el. samboende

Familjernas ekonomiska, kulturella och sociala tillgångar

Det mest särskiljande för de familjer som bör föras till vad som här med ett vagt uttryck ska kallas för "övre medelklassen" var *mängden* av deras samlade ekonomiska, kulturella och sociala tillgångar. Ungdomarnas föräldrar kunde vara jurister, läkare, civilingenjörer, företagsledare, egna företagare med eller utan akademisk examen, universitetslärare, forskare eller journalister och mediefolk som nått högre positioner. Det var familjer som ägde tillräckligt omfattande tillgångar för att inte föras samman med andra grupper inom medelklassen, exempelvis tjänstemän i mellanställning, högstadie- och klasslärare eller sjukskötare.

Familjerna inom denna övre medelklass hade vissa saker gemensamt, medan andra skilde dem åt. Ekonomisk välmåga - förmögenhet, höga inkomster - var, det bör understrykas, bara en tillgång bland

⁹ I den följande texten har i regel bara den romerska siffran använts för att ange intervjuens ursprung. I de fall det inte av sammanhanget framgår om citatet gäller en föräldrarintervju eller en intervju med barnet, har förutom den romerska siffran också förälderns yrke angivits.

flera och den förde långt ifrån automatisk med sig andra tillgångar. Alla familjer ägde vad föräldrarna i intervjuerna ibland kallade för en "tryggad ekonomi". För vissa av dem betydde detta emellertid inte att de på något utmärkande sätt var ekonomiskt välbeställda. Deras inkomster låg inte väsentligt mycket över många andra samhällsgruppers. Föräldrarna kunde i intervjuerna understryka att de inte hade råd att ge barnen alla de skidresor och märkeskläder som åtminstone påstods vara vanliga i det lokala samhället. De hade inte sällan en mer asketisk livsstil där slalomresorna i alperna ersatts av fjällvandringar och cykelturer.

Andra familjer var däremot mer eller mindre förmögna. Avgörandet om barnen skulle få nya märkeskläder till hösten var för dem inte en ekonomisk fråga, utan mer en fråga om uppfostran och lämplighet. Familjen kunde äga två bilar, en mindre, använd av modern, och en större som fadern tog med sig till arbetet. Segelbåtar, sommarstugor och utlandsresor med barnen under stora helger var inte ovanliga.

Det är svårt bedöma den jämförelsevis starka ekonomiska ställningens fulla betydelse för barnen. De goda inkomsterna innebar som regel att en rad aktiviteter alltid var *möjliga*, även om de aldrig förverkligades. Att segla om sommaren var inte - ens för de familjer som aldrig seglade - uteslutet ur det möjliga värld. Man kunde alltid reflektera över om barnen skulle skickas på språkkurser utomlands. Många barn fick det viktigaste av vad de ansåg sig behöva, utan att behöva tjäna ihop pengar själva: datorer, mopeder, språkresor, fjällresor, skidor, skridskor, märkeskläder. Man levde i allt väsentligt i en värld utan ekonomiska hinder. Ungdomar i särskilt förmögna familjer blev säkra bedömare av vilket exakt materiellt värde kläder, bostäder, bilar, båtar och liknande representerade och använde sina kunskaper som social måttstock. De visste att med viss nedlåtenhet skilja ut de riktigt förmögna från de mindre förmögna:

"Dom andra var ganska mycket... så där i 35-40-årsåldern, ja äldre, som hade skrapat ihop lite pengar då och ville, ja dom hade köpt en båt" (XII, 13 år, som berättar om deltagarna på en skepparkurs han nyligen gått)

Att ekonomiska begränsningar relativt sällan gjorde sig påminda i det dagliga livet bidrog till att skapa en långt ifrån alltid särskild medvetet artikulerad föreställning om världens *tillgänglighet*, en känsla av att kunna välja eller välja bort aktiviteter och engagemang, vare sig det handlade om segling, tennisspel, danslektioner eller slalomresor, vilken starkt kontrasterade mot de mindre bemedlade ungdomarnas upplevelse av hinder och svårigheter. I intervjuerna kunde ungdomarna från dessa välbärgade familjer förklara antingen att de mycket väl kunde klara sig i livet utan särskilt mycket pengar eller att de tvärtom ansåg höga inkomster vara nödvändiga för ett innehållsrikt liv. Men bakom dessa oförenliga ställningstaganden låg en likartad relation till världen, en habitus, grundad på en gemensam erfarenhet, enligt vilken den egna personen alltid hade självklar rätt att förverkliga sig själv och sina intressen, att välja vad hon är, vad hon kan göra och vad hon ska intressera sig för. Vad som skiljde barnen från familjer med blygsammare ekonomiska tillgångar från deras kamrater från de högre skikten var därför aldrig bara bristen på pengar. Det var också deras i kroppen nedlagda känsla för sparsamhet, deras tysta acceptering av små omständigheter och deras underkastelse under och föregripande av ekonomiska begränsningar. Särskilt de övre medelklassungdomar som tillhörde familjer med anciennitet inom klassen kunde i intervjuerna berätta om sin irritation över eller rent av förakt för den "småaktighet", den brist på "vyer" (I; sagt om en tidigare väninna ur lägre samhällsskikt) och den självpåtaga försiktighet som enligt deras mening karakteriserade en del av deras vänner när det gällde exempelvis den ekonomiska planeringen av interrailresor eller diskussioner om hur intjänade pengar under sommaren skulle hanteras:

"Han är så., vad ska man säga...sparsam. Varenda idé man hade om vart vi skulle resa och så, så tyckte han bara att 'nä, det blir för dyrt'. Han har ju mer pengar än jag./.../Att jag jobbar extra, det är ju för att kunna göra sånt, resa och så. Man ju inte spara bara för att spara, då vore det ju ingen idé."(IV om en planerad interrailresa tillsammans med X)

"Jag kan inte med folk som är snåla. Det går inte att tänka på pengar jämt". (XHJ; sagt om en tidigare väninna från ett lägre samhällsskikt).

Förhållandet till pengar var viktigt, men också pengarna själva. De mer välbeställda familjerna, och i synnerhet de som stod den ekonomiska polen nära¹⁰, kunde manifesteras sin välmåga genom att förse barnen med märkeskläder eller ishockey- och slalomutrustningar, ta med dem på långväga resor under loven eller låta dem bjuda sina vänner på storartade fester i hemmet.

Dessa slags mått på välstånd, på graden av naturlig hemortsrätt i den lokala miljön, var synliga för alla och erbjöd ett svårbehandlat problem för ungdomar ur familjer vars små ekonomiska resurser inte balanserades av innehav av kulturella tillgångar. De kunde berätta att de skämdes för att aldrig skicka julkort till sin egen skolklass från avlägsna platser, att de ogärna skjutsades i sina föräldrars bil till skolan eftersom den inte var ny eller av rätt märke, eller att sommarlovet kunde förvandlas till ett veritabelt test på den egna familjens värde. Om man inte seglade borde man åtminstone åka till sommarstugan; att gå hemma var inte fint. För de särskilt välbeställda familjerna ingick i årscykeln vissa återkommande evenemang som barnen talade med varandra om och kunde jämföra: utlandsresor under jul- och nyårshelgerna, skidresan på vintern, sommarens semesterresa, vistelsen vid familjens lantställe, ibland segelturen i familjens egen båt.

De materiella resurserna gjorde det också möjligt för många av övre medelklassungdomarna att tidigt utveckla en känsla för distinktioner inom olika smakområden. De kunde exempelvis göra gällande att de för länge sedan överskridit det enkla kravet på att bära "märkeskläder" som allmänt påstods gälla inom mainstreamkulturen i Ekeholmsnäs:

"Det är löjligt. Det är ju inte märket som spelar någon roll. Jag vill ha kläder med kvalitet. Man märker ju om folk är illa klädda helt enkelt." (XII).

"Dom har ju ingen smak egentligen. Inte vad jag menar med smak. Inte genomtänkt" (I; sagt om klädval bland mainstreamungdomen i Ekeholmsnäs)

Den känslan för det "genomtänkt" och vackert möblerade hemmet som ungdomar ur övre medelklassfamiljer med anciennitet lärde sig utveckla förutsatte också en ekonomisk situation som tillät att nyinköpta möbler eller föremål noga utvalts för att harmoniskt passa in i den estetiska helheten hemmet utgjorde. Liknande kunskap om distinktioner kunde finnas på helt andra områden. En i övrigt föga bilintresserad gymnasist kunde exempelvis avfärda märket BMW som en bil som ekonomiska uppkomlingar gärna höll sig med för att visa att "de har gott om pengar" och istället rekommendera "den större Citroenen" (IV) - båda bilar vars pris sannolikt ställer dem utanför det möjliga horisontet bland mindre välbärgade familjer.

De ekonomiska resurserna var med andra ord ett nödvändigt villkor för familjernas ställning och bestämde hur den sociala horisonten såg ut med vilken barnen växte upp. Men de utgjorde bara en - och ibland en mindre iögonfallande - aspekt av deras samlade tillgångar. Alla de intervjuade familjerna i det som här kallats "övre medelklassen" förfogade dessutom, i varierande utsträckning, över en mängd andra resurser, ibland lika påtagliga som de ekonomiska, ibland svårare att definiera.

Föräldrarnas höga utbildningsnivå utgjorde en sådan tillgång. Att fadern, och ofta också modern, ägde en universitetsutbildning och inte sällan en lång sådan med examen från prestigefyllda institutioner som Tekniska högskolan, Handelshögskolan eller Karolinska institutet, innebar att de var jämförelsevis välinformerade om utbildningssystemets labyrinth och visste att bedöma både vad som faktiskt krävs för att söka sig fram på olika vägar inom det och vilket relativt värde olika utbildningar och institutioner har. Kunskaperna om utbildningssystemets tillstånd var givetvis alltid mest aktuella i familjer som yrkesmässigt stod detta system särskilt nära, till exempel som forskare. I ett fall i den yngre gruppen kunde fadern exempelvis resonera om fördelarna och nackdelarna med att läsa teknisk fysik på KTH i Stockholm jämfört med på universiteten i Uppsala och Linköping.

Vanan att orientera sig inom utbildningssystemet innebar att veta att utnyttja dess möjligheter. När en av flickorna i den äldre gruppen kände sig skoltrött i början av gymnasiet, ordnade familjen, efter långvariga diskussioner om dotterns framtidsplaner, med ett strategiskt byte till 2-årig social linje, vilken bedömdes som bättre bland annat ur konkurrenssynpunkt. I ett annat fall lyckades familjen genom att för sonen välja en sällsynt men dock existerande linjevariant i gymnasiet tvinga fram en flyttning till en annan och prioriterad gymnasieskola. Intervjuade kuratorer i Ekeholmsnäs skolor

¹⁰ Se avsnittet om kulturell och ekonomisk medelklass.

kunde berätta att familjerna alltid utgjorde en mycket stark påtryckargrupp på skolan. Man reagerade när allt inte gick till som man ansåg att det borde gå till. Om skolans tjänstemän längre ner i beslutshierarkin inte rättade sig efter kritiken, vände man sig inte sällan till rektor eller rent av till kommunens skolpolitiker. Ett intryck i föräldrarintervjuerna var emellertid att familjer inom den kulturella medelklassen - vilka själva stod närmare utbildningssystemet och dess värden - var mer disponerade att låta lärarna sköta skolans angelägenheter, än familjer som befann sig nära en privat, ekonomisk samhällelig pol.

Med en hög utbildningsnivå följde i regel jämförelsevis starka kulturella tillgångar. De mest kultiverade familjerna förmedlade till sina barn en "känsla" för kultur som andra ungdomar bara mödosamt och mot de flesta odds kunde erövra på egen hand. De mest bildade bland de äldre ungdomarna ägde ett socialt mycket sällsynt förenat intresse för traditionell finkultur - teater, klassisk litteratur, konstmusik, konst - och för nya kulturgerer med pretention på legitimitet som rockmusik, serier, avantgardefilm. De gick på Dramaten men också på fria teatergrupper, på Konserthuset men också på den avancerade rockmusikens ineställen. Särskilt differentierat var kanske intresset för modern musik som kunde omfatta allt från 50-talsrock, blues och jazz till punk, world och hip hop. Kulturen var för dessa ungdomar i hög grad ett program, något de var i full färd med att skaffa sig. Deras eklektiska hållning - blandningen av stilar och traditioner - kontrasterade mot de starka antipatier och sympatier som fanns hos andra ungdomsgrupper. Typisk var exempelvis deras hållning till den traditionella motsatsställningen mellan syntmusik och hårdrock: de ansåg båda kunde vara bra. Denna eklekticism var bara en sida av den distans till världen som tycktes utgöra en grundsten i övre medelklassungdomarnas habitus och som kort ska diskuteras senare.

De ungdomar som ägde detta slags naturliga hemortsrätt i kulturens värld var emellertid få. Det dominerande skiktet av välutbildade övre medelklassfamiljer i Ekeholmsnäs hade visserligen kulturen på programmet. De följde hjälpligt med i kulturlivet och besökte då och då erkända kulturella institutioner. Och de uppfattade sig som "kulturellt intresserade", i synnerhet i jämförelse med den ekonomiska medelklass som också var väl företrädd i området. Men deras reella kulturella praktiker föreföll i regel svagt utvecklade. Få av dem läste exempelvis regelbundet nya svenska författare gjorde anspråk på att ha inblick i teaterlivets utveckling. De befann sig i synnerhet på tämligen långt avstånd från kulturella produktionsfält, dvs från de människor som producerar kultur. För den av den äldre teatergruppens medlemmar som bestämde sig att satsa på teatern och som i slutet av gymnasiet började sitt inträde i kulturens värld, blev mötet med kulturens människor chockartat: den av den egna familjen förmedlade kulturella kompetensen räckte inte långt i den värld i vilken hon nu inträdde. Särskilt stort föreföll avståndet vara till de mer etablerade intellektuella familjer eller konstnärsfamiljer hon kom i kontakt med genom vännerna i den nya skola hon sökt sig till.

"Många är väldigt intellektuella, har läst mycket och är väldigt insatta i dagens politik, och historia...och dom kan ganska mycket tycker jag/.../dom som sitter och diskuterar djupa saker. Men då känner jag mig i underläge, för jag har inte stimulerats så mycket på den sidan och det är det jag saknat hos mina föräldrar. Dom har liksom inte satt Kafka i mina händer, ungefär va. Jag har inte läst Kafka och jag har inte läst tidningarna särskilt mycket. Jag är inte så jävla insatt./.../Jag förstår dom, men de är nya för mig. Det är faktiskt skillnad i att ha bott på Söder mot att ha bott i Ekeholmsnäs hela sitt liv. Och särskilt då an ha haft sådana föräldrar som har haft...ja, fria jobb och tagit med en på resor och. ..ja, som är lite flippriga, lite bohemtyper så där." (II)

Liknande distinktioner gjorde den medlem av den äldre teatergruppen som kom från den familj som sannolikt ägde mest anciennitet inom klassen:

"Just regissörer, författare och så, dom bor inte i Ekeholmsnäs i särskilt stor utsträckning...konstnärer...utan dom bor då på Söder eller i stan. Så jag tror Ekeholmsnäs är just för uppkomlingar och för vanliga borgerliga." (TV)

Men även om den kulturella kompetensen - i betydelsen av kunskap om vad som produceras av de kulturella produktionsfälten och social närhet till dessa fält själva - hos den högutbildade övre medelklassen föreföll vara mindre än vad som kunde förväntas, kvarstår att familjerna till sina barn förmedlade en grundläggande tro på kultur som sådan. Denna spontana uppslutning kring kulturella värden - litteratur, teater, film, konst, klassisk musik - skilde dem både från lägre sociala skikt och från de fraktioner inom medelklassen som stod en ekonomisk social pol nära. I följande intervju citat

beskriver en av flickorna i den äldre teatergruppen spontant avståndet mellan å ena sidan den egna miljön och å andra sidan dels lägre klasser, dels de ekonomiska uppkomlingarna inom medelklassen i en annan utpräglad övre medelklassförort till Stockholm (här kallad Villaholmen):

"Dom /vänner från landet, i närheten av familjens sommarstuga/ är Svensson, dom ska ha senaste bilen och dom ska ha.../.../Vi i Ekeholmsnäs, vi är intellektuella, förstår du? /Sagt med viss ironi/ Många är välutbildade och väldigt belasta och sätter kulturen högt Det gör många, det tror jag i varje fall./.../Dom på Villaholmen, dom har väl fint och går på Dramaten ibland så där, men dom snackar aldrig om kultur direkt (II)

Tron på Kulturen visade sig inte minst i den naturlighet med vilken flickor ur den övre medelklassen sökte sig till högskoleutbildningar och yrkesområden där en vagt definierad, allmän kulturell förmåga utgör en viktig grundval för rekryteringen, exempelvis inom media, kultur och kulturförmedling.

Övre medelklassungdomarna besatte också kulturella tillgångar av ett mer allmänt slag. I synnerhet flickorna utvecklade en estetisk kompetens som både blev ett viktigt instrument i deras egen bedömning av världen och ett verktyg med vilket de kunde påverka sin omgivning. Deras "stil" hade utvecklats genom ett slags förening av en traditionell stilkänsla som hämtats från hemmet, dvs. i regel från mamman, och en känsla för distinktioner de förvärvat under högstadietårens mer eller mindre allvarliga lek med subkulturella stilar. Den tillät djärva och överraskande effekter på eller över gränsen till vad som kunde uppfattas som smaklöst och chockerande, åtminstone i Ekeholmsnäs miljö, blandade med en viss dyrbar elegans eller med en genomtänkt enkelhet. Det var en klädstil som refererade till andra klädstilar och satte en ära i att alltid överskrida dem. Den ville vara "personlig" och avsåg att avgränsa sig mot den uniformitet och den underkastelse under kollektivet som andra ungdomsgruppers sätt att klä sig bar vittnesbörd om. Denna klädsel fungerade till och med inom teatergruppens lilla kollektiv som ett slags kontinuerlig kommentar både till de mer mainstreamorienterade flickornas ängsliga försiktighet och till den självpåtagna neutraliteten och tråkigheten i sätten att klä sig hos ungdomarna från lägre sociala skikt.

En kanske mer handfast tillgång utgjordes av den språkliga behärsksningen. De intervjuade ungdomarna från övre medelklassen var alla utpräglat "verbala". De talade gärna och de hade utvecklat en sällsynt förmåga att anpassa språket efter den samtalsituation de befann sig i, efter den marknad på vilken deras språk skulle figurera. De enskilda intervjuernas ibland lågmälda, förtroliga, sökande tonfall kunde i en annan situation bytas ut mot distansering och abstraktioner. Telefonsamtal med främmande kunde vara artigt avvaktande eller artigt avvisande, beroende på vem man talade med. Ett av de många men oftast använda registren bestod i att med hjälp av enfaser, upprepningar och tonhöjdsskiftningar göra det man sade intressant och värt att lyssna till. Detta aningen jargongbetonade språk fick effekten att ungdomarna från lägre skikt i teatergruppen ofta självmant tystnade. De besatte inte de språkliga medlen att göra det ville säga intressant. En annan språklig teknik bestod i att snabbt gå från det konkreta eller personliga till det abstrakta eller opersonliga eller i motsatt riktning, att snabbt retirera till ett allmänt plan när det personliga riskerade att bli alltför avslöjande eller att ibland med personliga detaljer eller bekännelser förgylla det distanserande språk man använde för att skydda för insyn. Detta slags språkfärdighet fungerade som en tillgång just genom att den gjorde det möjligt att tala på olika scener, på olika marknader.

Oskiljbart från de ekonomiska och de kulturella, förkroppsligade, tillgångarna, förfogade övre medelklassfamiljerna över ytterligare ett slags resurser, nämligen ett nätverk av släkt, vänner och kontakter. Familjens nätverk av kontakter utgjorde givetvis i en mening en stor del av den "miljö" ungdomarna levde i och som format och formade dem - söndagsutflykter familjen arrangerat, kalas de varit bjudna till, middagar de suttit med på, konversationer de lyssnat till, vuxna de mött som representerat olika yrken och i regel jämförelsevis höga samhällspositioner (och som därmed gjort dessa positioner mindre avlägsna), andra barn och ungdomar de träffat genom vänfamiljer och som seglat, ridit, spelat tennis, gått på konstskola och musikskola, eller varit utbytesstipendiater i USA. Men detta nätverk kunde ofta mobiliseras i de uppfostrandestrategier familjen utvecklade. En medlem i den äldre gruppen brukade under somrarna vistas hos vänner till familjen på en stor lantegendom i ett annat land och kunde berätta både om de språkkunskaper han på naturlig väg skaffat sig och om de sällsynta inblickar han fått i det främmande landets kultur, högre utbildningssystem och politiska

liv. När en av flickorna i den äldre teatergruppen blev akut skoltrött och ville sluta skolan i förtid, ordnade fadern med hjälp av den gammal studiekamrat en tillfällig lärlingsperiod på en landsortstidning och med hjälp av en annan kontakt en bostad på den ort denna tidning utgavs. När en interrailresa planerades av en av ungdomarna i samma grupp, blev några dagar i Paris och dess omgivning naturliga:

"Efter det så blir det nog min kompis lantställe, för hennes morföräldrar är svenskar, men flyttade ner till Frankrike för länge sedan så dom är fransmän, om jag säger så. Så dom har ett lantställe som vi ska vila upp oss på. Sen så åker vi till Paris och bor i hennes morföräldrars lägenhet där en vecka."
(TV)

Exempel av detta slag kunde mångfaldigas, men bör å andra sidan inte Övertolkas. Det nätverk av kontakter som en familj kunde utnyttja var produkten av familjens sociala historia och denna historia varierade starkt mellan familjerna. Familjer med liten anciennitet inom klassen hade i regel mindre av detta slags sociala kapital.

Hemmen och det lokala sociala rummet

Familjernas jämförelsevis goda ekonomiska ställning utgjorde i ett väsentligt avseende en grundval för hela deras tillvaro. Den var, som regel¹¹, en förutsättning för att de överhuvud taget skulle kunna bo i ett av de områden i Storstockholm där villa- och bostadsrättspriser är som högst. De bodde därmed också, utan att behöva vara särskilt medvetna om saken, i en socialt sett starkt selektiv miljö, i vilken lägre sociala samhällsgrupper är så gott som frånvarande. De behövde inte umgås med eller ens hysa sympati för sina grannar, men familjerna i husen bredvid var ändå i regel deras sociala likar. En av de intervjuade familjerna, där fadern var läkare och forskare och modern hemmafru, omgavs av familjer där fäderna var, i tur och ordning, läkare, jurist, läkare, civilingenjör samt högre tjänsteman i ett statligt verk. En så hög grad av social homogenitet existerade dock förmodligen bara i de mest prestigeladdade villaområdena. I mindre selektiva områden gick det alltid att hitta en eller flera familjer med mer vanliga medelklassyrken - lärare, tjänstemän på mellannivå, sjuksköterskor - och åtminstone i undantagsfall familjer ur lägre medelklassen eller i arbetaryrken. Denna mycket relativa sociala heterogenitet i förening med de långt ifrån obetydliga sociala skillnaderna inom övre medelklassen var emellertid tillräcklig för att många av de intervjuade familjerna kunde uppfatta sin omedelbara omgivning som tämligen blandad ("här bor alla slags människor").¹² Paradoxalt nog gick denna föreställning om social heterogenitet ofta hand i hand med samma familjers försäkran att området var "tryggt" för barnen just därför att det var homogent. De högst utbildade föräldrarna, och i synnerhet de med rent intellektuella eller kulturella yrken, brukade däremot inte sällan, och i regel med ett visst beklagande, erkänna att deras bostadsområde inte var särskilt blandat, men ofta med tillägget att de hade bra litet med grannarna att göra utan umgicks på annat håll. Det är svårt att avgöra om denna pretention var riktig. I de äldre villaområdena - där inslaget av barnfamiljer var mindre och de stora husen och tomterna bidrog till att skapa en atmosfär av avskildhet - tycktes emellertid grannkontakterna vara mindre utvecklade och en större formalism gälla i umgänget mellan grannar än i de nybyggda villaområdena.

Bostadsområdenas sociala homogenitet var under alla omständigheter betydelsefull för barnen. Chansen att de bland kamraterna i bostadsområdet skulle få en vän som tillhörde ett helt annat samhällsskikt var nästan obefintlig. När de besökte varandras hem, mötte de likartade miljöer, låt vara att de kulturella och ekonomiska skillnader som fanns ändå kunde upplevas som mycket betydelsefulla. Nästan alla kamrater bodde i villor. Till villorna hörde tomter med trädgårdar där

---

¹¹ Även familjer som bodde i de mest prestigeladdade och dyra områdena i Ekeholmsnäs kunde ha ärvt sina bostäder eller för länge sedan betalat av sina villan; de behövde därför inte ha särskilt stora inkomster för att bo kvar. För nyinflyttade familjer krävdes däremot betydande inkomster eller en viss förmögenhet.

¹² Denna sociala mekanism - att existerande men jämförelsevis små skillnader inom en mycket selektiv social miljö kan uppfattas som stora och betydande - torde vara en av de faktorer som mest bidrar till "naturaliseringen" av den sociala miljön.

barnen kunde vistas. Det var en självklarhet att alla hade ett eget rum. Ofta fanns därutöver ett lekrum barnen kunde förfoga över.

Barnen tenderade att uppfatta hemmens rymlighet som normal. Klasskamraters eller vänners mindre hus, radhus eller mindre lägenheter kommenterades ofta som avvikande ("dom har ganska litet") och ibland nedsättande ("dom bor fem personer i en tvåa eller nåt sånt"). Omvänt kunde barn som bodde i mindre lägenheter berätta om sin familjs bostad som ett slags stigmata som gjorde att de undvek att bjuda hem kamrater. De ville inte utsätta vänskapen för detta slags värdering.

Betydelsen av bostädernas storlek ska varken överskattas eller underskattas. I det lokala samhället var villornas och lägenheternas storlek ofrånkomligen ett av de mest synliga uttrycken för skillnader i ekonomisk och social status. De ägde ett symbolvärde som ungdomarna kunde hantera på olika sätt i olika situationer: som något att skryta med det, förhålla sig ironisk eller kritisk till, ta avstånd från. Det fanns givetvis ungdomar som umgicks mycket med varandra trots att deras familjer hade olika bostadsstandard och åtskilliga av de intervjuade ungdomarna förnekade att sådana förhållanden skulle påverka deras kontakter med andra. Men detta var knappast hela sanningen. Alla ungdomar, och särskilt de äldre, kunde berätta utförligt om upplevelsen av andras hem. Det viktigaste inslaget i dessa berättelser var det slags estetiska sociala orientering som ska diskuteras längre fram, men man återkom också nästan alltid till bostädernas storlek. Den kroppsliga erfarenheten av förflyttningen från den egna familjens stora, luftiga hem till andra familjers mindre, "trånga", "mörka" bostäder var samtidigt också en fysisk erfarenhet av social utvaldhet och åtskillnad.

Kanske ligger betydelsen av de stora bostäderna inte minst på detta mer svårfångade plan: i det kroppsliga förhållandet till rummet. En frånskild ensamstående mor (XIII) kunde berätta att en av de svåraste sakerna att acceptera för dottern hade varit de drastiskt minskade bostadsytor som följde på de förändrade ekonomiska villkoren efter skilsmässan. Vanan att röra sig på stora ytor levde kvar i dotterns kropp. För de äldre ungdomarna kunde bostädernas rymlighet, i likhet med den ålderdomliga charm många äldre villor ägde, just framstå som ett livsvärde de inte kunde klara sig utan när de själva i framtiden skaffade sig bostad. Det stora utrymmena tycktes vara oskiljaktigt förenade med ett centralt inslag i den habitus som oftast - och i mer eller mindre hög grad - utmärkte både barn och vuxna inom den övre medelklassens familjer: upprätthållandet av distans till världen och andra. Barnens tillgång till egna rum, i egenskap av privata rum åtskilda från de stora gemenskapsutrymmena, tycktes bidra till det slags formalism som var osynligt närvarande i vardagslivet och vars yttersta mening föreföll vara att just upprätthålla skillnaden mellan det privata, hemmet och "personen" å ena sidan och samhället, andra familjer och andra människor å den andra. På samma sätt som det artiga hälsande och de formella procedurer som oftast iakttocks vid hemmets dörr inskräppte betydelsen av gränsen mellan hemmets privata avskildhet och yttervärlden, kunde de mer eller mindre tydligt formulerade reglerna för hur man uppträdde utanför det egna rummet bidra till en åtskillnad mellan det personliga och det offentliga i ungdomarnas förhållande till sitt eget hem. Vardagsrummet och matsalen var områden där man - särskilt vid de tillfällen familjen hade gäster - måste veta att "föra sig", hälsa, konversera, inte börja äta före de andra, kort sagt, lägga band på sig utan att för den skull vara onaturlig.¹³

Till skillnaderna mellan hemmen kom skillnaderna mellan bostadsområdena. De senare antog ofta överdrivna proportioner i ungdomarnas egna berättelser. Ett välordnat höghusområde med mestadels bostadsrätter kallades av flera intervjuade ungdomar i ett intilliggande villaområde för "Slummen". Om de höghusområden som hade lägst prestige kunde man skoja och säga att "dit vågar man ju knappast åka". En förklaring till den grova bild de kunde ge uttryck åt var säkerligen att ungdomarna, och särskilt de yngre, sällan rörde sig i dessa socialt annorlunda områden. De hade inga naturliga ärenden dit. Deras kamrater bodde sällan där och deras få besök inskränkte sig till särskilda tillfällen. Ett sådant tillfälle var fritidsgårdarnas discotekdans som utövade en lockelse upp till 8:e eller 9:e klass, då andra och mer selekterade umgängesställen tog över. Dessa discodanser var dock inget odelat nöje, eftersom de ägde rum på främmande mark: villabarnen kunde med ironisk överdrift berätta om de busar och de tuffa hårdrockargång som härskade här. Inplaceringen av den egna

---

¹³ Bara mängden av liknande mer eller mindre synliga regler gjorde att det enda sätt barnen kunde behärska dem på var att göra det "naturligt", spontant och utan att reflektera.

bostaden i det lokala sociala rummet fick ofta en spontant sociologisk karaktär, som i denna ganska exakta beskrivning av den lägre medelklassens position:

"Vi har ju i alla fall hus och bil och allting sånt där, det är ju vi som fester minst så att säga, som är lugnast Sen är det då i höghusområdena där det är fester hit och super dit varje helg och så där. Och så är det ju såna som är ganska rika. Föräldrarna åker oftast bon på helgerna och då är det tomt i huset och allting." (VIII)

Den mytiskt färgade organiseringen av upplevelsen av det lokala rummet framträdde kanske ännu starkare i sätten att tala om andra delar av Stockholm. Fram till gymnasiet gällde i regel i de intervjuade familjerna ett generellt förbud mot att resa in till Stockholm på kvällstid utan föräldrarnas medgivande, trots närheten. De äldre ungdomarnas kontakter utanför Ekeholmsnäs var i slutet av högstadiet och början av gymnasiet i regel lokaliserade till Östermalm och Djursholm. Där kände man till skolorna, där kunde man ha vänner och dit kunde man bli bjuden på fester. I gymnasiet började man också besöka diskoteken och vissa restauranger på Norrmalm. Andra delar av Stockholms innerstad var mer okända. Särskilt främmande var Södermalm, och - i ännu högre grad - de södra förorterna.¹⁴ Flera av ungdomarna hävdade att de aldrig satt sin fot söder om de södra tullarna och de hade också mycket vaga föreställningar om platser och namn i denna del av Storstockholm. När några av dem berättade om besök de gjort i de södra förorterna använde de sig av mytiska scheman som var betydligt mer djupt förankrade än den medvetet tillrättalagda berättelsens klichéer: de lade stor vikt vid tunnelbaneresans längd, trots att avståndet från Stockholms centrum inte är större än till Ekeholmsnäs, de skildrade hur illa människor var klädda, de talade om sterila höghus, brist på individualitet, kulturell fattigdom, fantasilöshet, smaklöshet, orenhet, kriminalitet, små och mörka lägenheter:

"Bara man kom in så luktade det fattigt eller vad man ska säga och torftigt på något sätt. Det var den där tjusiga skinnfåtöljen och stereon och så den där typiska väggbokhyllan med glas i liksom. Pappan låg full på sängen. Morsan gick runt i städrock och papiljotter i håret och var jättetjock och liksom ville inte arbeta och pappan ville inte arbeta och... Ja, jag blev... Jag berättade det för mamma kommer jag ihåg, att jag varit där, och blev ju jätteskraj på en gång för hon sa 'Det där ska du hålla dig ifrån'. Jag tyckte det var jätteobehagligt, jag ville ut därifrån alltså. Pappan tog tag i mig, jag blev alldeles stel alltså. Å, det var så hemskt." aU)

Den rationella planeringen av framtiden: skolan och fostran

Det mest utmärkande draget i den övre medelklassens förhållande till fostran och till skolan var den rationella planering av framtiden som är ett privilegium för dem som besitter medlen att välja sin egen framtid och som bjärt kontrasterade mot ovissheten och fatalismen inom de allra lägsta samhällsskikten och mot deras ofta resignerade förhoppningar om att åtminstone kunna undvika de värsta katastroferna.¹⁵ Att intervjusamtal om barnens skolgång, studieval och framtid här kunde bli långa och detaljerade, beror på att själva perspektivet var naturligt och självklart. Föräldrarna var tillräckligt välinformerade om de reella villkoren för olika sociala banor och om utbildningens avgörande betydelse för att ge barnen "en god start i livet", som man ofta formulerade saken, för att alltid -medvetet eller omedvetet - ha framtiden i sikte och värdera barnens chanser i denna framtid. Det gällde även för familjerna inom vad som senare ska kallas för den "kulturella" medelklassen när de betonade vikten av att barnen skulle få behålla sin barndom, "vara barn", så länge som möjligt och inte tidigt underkastas de krav som vuxenlivet eller utbildningssystemet ställer. Man tillfogade i regel att detta var bra för framtiden, att barnen därigenom lättare skulle bli harmoniska människor som

¹⁴ Del är kännetecknande att för dem bland de äldre ungdomarna, som i särskilt hög grad uppfattade sig som revoltörer mot Ekeholmsnäsmiljön, framstod just Södermalm som den mest spännande stadsdelen i Stockholm.

¹⁵ Syftet med denna studie har inte varit att studera ungdomar ur sociala grupper med särskilt lite av ekonomiska och erkända kulturella tillgångar. Ett fåtal intervjuer med sådana familjer har gjorts. Ett av de mest slående dragen i dessa intervjuer var emellertid just den ovilja familjerna visade att uttala sig om en framtid för barnen de inte ansåg sig ha någon kontroll öven "Man kan bara hoppas att det inte går snett. För påverka, det kan jag inte." (XXI); "Vi vet ingenting, för vi har inte blivit informerade /dvs om utbildningssystemets alternativa vägar/." (XX); "Det är helt öppet.../Nuförtiden kan man inte veta. allt är så osäkert. Bara han inte tröttnar innan det /skolan/ tar slut." (XVII)

förverkligar sig själva - allt i enlighet med principerna för den reproduktionsstrategi som kännetecknar dessa fraktioner inom medelklasserna. Den rationella planeringen av framtiden kunde utsträckas till livets alla områden. Det var exempelvis alltid begripligt för dessa familjer att diskutera valet av bostadsort som en fråga om social strategi. Några av dem hade flyttat till Ekeholmsnäs därför att de där räknade med att finna en miljö för barnen som bättre befrämjade deras framtid. Man betonade att avskildhetens värden, den "trygga" miljön, förenades med en strategisk närhet till huvudstadens utbud på kultur och utbildningsinstitutioner. Den socialt mycket selektiva lokala miljön uppskattades av många familjer som en stabiliserande faktor i den bana mot framtiden de stakade ut för barnen. I berättelserna om utlandsresor och semesterutflykter framhöll man i regel på liknande sätt den nytta de medförde för barnen: språkträningen, de "vidgade vyerna", bekantskapen med främmande länder, de kulturhistoriska kunskaper man kunde förvärva.

På liknande sätt kunde det mycket vanligt förekommande året som utbytesstipendiat i USA ses som klok investering och omtalas i närmast ekonomiska termer:

"Det kan ju ge mycket givetvis. Klara sig själv, vara hemifrån, språkkunskaper. Det vidgar deras vyer och deras sätt att umgås med människor. Dom har blivit framåt av det på något sätt Jag tror att det är värt ett år, för det kostar ju i regel ett år" (XVI; fadern marknadschef)

Framtidskalkylerna omfattade inte sällan också barnens fritidsintressen. Olika sporter kunde värderas utifrån de egenskaper de antogs fostra hos barnen eller den tillgång de förmodades utgöra i framtiden: en familj kunde uppskatta sonens intresse för aikido därför att den tränade en nyttig "koncentrationsförmåga" (XI, fadern, direktör, högre tjänsteman), en annan kunde önska att barnen lärde sig spela tennis eftersom detta spel "är så gångbart runt om i världen, något man alltid har användning för" (XII, ensamstående mor, egen företagare). Det stora intresse den övre medelklassen - och medelklassfamiljerna överhuvud - visade för barnens musikutövning var alltid också ett intresse för en investering i kultur som man ansåg skulle ge återbäring i barnens framtid, låt vara att denna investering kunde förknippas med delvis helt skilda värden. Att övertala barnen att börja i den kommunala musikskolan var ett företag som kunde uppfattas som en inövning i den erkända (klassiska) musikaliska kulturen och ett institutionellt garanterat erövrande av en bildad musikalisk kompetens. Eller det kunde ses som en otvungen, "naturlig" utveckling av den kroppsliga uttrycksförmågan med musikens hjälp. I båda fallen, vill man tillägga, föreföll emellertid det faktiska utfallet vara snarlikt: en mer eller mindre långvarig disciplinerad användning av tiden genom formaliserade musikövningar några gånger i veckan eller varje dag.¹⁶

Föräldrarnas kalkylerande förhållande till framtiden var också synligt hos barnen, låt vara mindre uttalat. Ungdomarna från övre medelklassfamiljerna i den yngre och i den äldre gruppen föreställde sig framtiden som något de själva valde och skapade, som en serie alternativ mellan vilka de skulle orientera sig och av vilka de alltid kunde välja bort dem som inte attraherade.

Barnen i den yngre gruppen värderade visserligen oftast inte sina egna aktiviteter med det slags nyttokriterier som föräldrarna kunde använda. Och när de uttryckte liknande värderingar föreföll de ofta bara upprepa vad de hört föräldrarna eller vuxna säga. Men det hindrar inte att sådana perspektiv gradvis tycktes bli en del av deras föreställningsvärld. De intervjuade pojarna underströk exempelvis nyttan med de rollspel de så ofta höll på med och som tvingade dem att läsa manualer och instruktioner på engelska eller att med hjälp av uppslagsböcker och speciallitteratur sätta sig in i de tidsepoker inom vilka spelen rörde sig (XI, XII). På samma sätt kunde de förklara att deras intresse för datorer var nyttigt ur framtidssynpunkt (XXI) och att en sport som skytte uppövade en viktig koncentrationsförmåga som de behövde i konkurrensen i skolan.¹⁷

¹⁶ I intervjusamtalen med föräldrarna om barnens musikövande kunde denna disciplinerade användning av tiden lyftas fram som en viktig poäng. Man talade om nyttan i att barnen lärde sig att "koncentrera sig", i att de "målmedvetet" satsade på något eftersträvansvärt, att de inte "gav upp" vid "minsta tänkbara motstånd", utan själva fick inse att somliga mål bara kunde uppnås genom ett långsiktig hårt arbete. Så pass skilda aktiviteter som konstakning och ishockey kunde bli föremål för liknande värderingar.

¹⁷ En reservation bör göras för det resonemang som här förs. Till en del kan naturligtvis både föräldrarnas och barnens tendens att peka på nyttan och det uppfostrande värdet i olika aktiviteter vara en effekt av själva intervjusituation, dvs. ett tillmötesgående försök att inför intervjuaren rättfärdiga intressen eller olika val man träffat genom att tillskriva dem en

Det är inte förvånande att skolan härvidlag spelade en viktig roll. Barnen hade redan gott om erfarenheter av att kunskaper och färdigheter de skaffat sig "på fritiden" var olika mycket värda i skolans värld. De intervjuade 7:eklassarna fick nästan daglig bekräftelse på att vissa intressen var föremål för skolans erkännande och där kunde ge utdelning i goda betyg, exempelvis läsning av "bra" böcker, att gå på teater, att höra på klassisk musik, specialintresse för historia eller intresse för avancerad teknik och naturvetenskap, under det att andra fritidsintressen som sport och motorer hade litet eller inget synligt värde.

De äldre ungdomarna, som redan börjat skönja en värld bortanför skolan, konfronterades mer direkt med frågan om vilket värde deras "intressen" hade för framtiden. De visste redan att exempelvis deras relativt starka kulturella intressen åtminstone öppnat en för andra stängd dörr till kulturella utbildnings- och yrkesområden, och de ställde sig mer eller mindre tydligt frågan om den kompetens de skaffat sig var konkurrenskraftig, om deras vilja att satsa var tillräckligt stor och om detta verkligen var en väg värd att ge sig in på.

Allt utspelade sig med andra ord som om ungdomarna från medel- och övre medelklassfamiljer gradvis lärde sig att alltid också betrakta sina intressen efter det värde de kunde ha på vad de vagt uppfattade som en marknad - skolan, utbildningssystemet, kommande yrkeskarriärer och vuxenvärlden överhuvud - på vilken deras personer och personligheter skulle konkurrera och utsättas för värdering. Redan ungdomarna i 7:e klass föregrep i sin föreställningsvärld krav som de trodde skulle ställas på dem i det ständigt planerade och omplanerade projekt som framtid utgjorde.

Framtidsplaneringen var som mest artikulera i synen på utbildning och skolan. Övre medelklassungdomarna var utan undantag djupt övertygade om utbildningens fundamentala roll i livet. Det var för dem självklart att livet fram till 25-årsåldern skulle domineras av utbildning. Under denna tid upphörde man inte att utbilda sig. Möjligtvis gjorde man avbrott. Den självklara plats föreställningen om ett "sabbatsår" intog i bilden av livets naturliga gång var ett av de tydligaste uttrycken för detta utbildningsprojekt. Följande replik, hämtad ur ett intervjusamtal om framtiden efter skolan, skapade stark förlägenhet när den föll i närvaro av en väninna, som kom från ett lägre socialt skikt och hade andra tankar om hur framtiden normalt ser ut:

"Sen så kanske man tar ett *sabbatsår* och åker ner som au pair, i England eller Frankrike eller nåt, för att liksom bekanta sig med miljön och folket." (XIII)

Flickorna från övre medelklassfamiljer förklarade att de visserligen kunde se sig som mödrar längre fram i livet, men först efter det att de skaffat sig utbildning och ett yrke. Redan bland ungdomarna i den yngre gruppen, 7:e-klassarna, ingick universitetsstudier i framtidshorisonten, låt vara att föreställningen om dessa studier ännu var tämligen odifferentierad.

Självklarheten i utbildningssatsningen visade sig inte minst i att dessa familjer var relativt oberoende av vilka domslut skolan meddelade genom betygen om barnens framtid. Låga eller medelmåttiga betyg togs sällan, som inom lägre samhällsskikt, till intäkt för att barnet helt enkelt inte skulle duga eller passa för fortsatta studier. De kunde däremot påverka den strategi familjerna ansåg lämplig och exempelvis leda till att man ordnade med studieuppehåll eller byte från en 3-årig till en 2-årig gymnasielinje:

"Jag har tänkt lite på detta att man kanske skulle vara smart och söka en 2-årig linje, för att skaffa sig höga poäng, dom tankarna har jag ju haft./.../För vissa utbildningar, eftergymnasiala utbildningar, kan man vinna något år genom att välja 2-årig linje. (XVI)

"Man kan inte gå ut med lågt betyg från gymnasiet. Då är det kört. Då är det bättre med en 2-årig linje." (II)

En hård satsning på skolan var en självklarhet också för de flesta av barnen, och i synnerhet för dem i den yngre gruppen. Att konflikterna mellan barn och föräldrar om skolarbetet var så pass sällsynta i de intervjuade familjerna berodde inte minst på att barnen av sig själva gjorde allt som föräldrarna önskade att de skulle göra: de läste läxor, de värderade skolframgång högt, de skolkade

---

uppfostrande avsikt. Det kvarstår dock att de intervjuade övre medelklass- och medelklassföräldrarna, i skarp kontrast mot föräldrar med arbetaryrken, så ofta resonerade om barnens intressen på det sätt som antytts ovan.

inte, de undvek att missköta sig i lärarnas ögon. Medelklassbarnen i 7:e klass ägnade i regel varje dag flera timmar åt läxläsning. När de varit sjuka, ringde de till kamrater och förhörde sig om uppgifter klassen fått. De satsade hårt inför de prov som i Ekeholmsnäs skolor var mycket vanliga. Denna långt drivna själv Anpassning till skolans krav var sannolikt en förklaring till det slags liberala hållning som några föräldrar förklarade att de intog när det gällde övervakningen av barnens skolinsatser. De intygade att de sällan eller aldrig lade sig i skolarbetet och inte brukade fråga efter vilka läxor eller skrivningar barnen hade. Skolanpassningen var ibland så stark att den bekymrade några av föräldrarna, som önskade att barnen tog skolan lite mindre allvarligt. Flera föräldrar kunde berätta om psykosomatiska symptom hos barnen vilka de ville härleda ur skolkonkurrensen. Skolkuratorer bekräftade att betygskonkurrensen och föräldrarnas förväntningar gjorde att pressen på barnen ofta blev för stor.

Medvetenheten om hierarkier inom klassen var också stark hos dessa yngre ungdomar. På intervjuarens fråga kunde de snabbt och med stor säkerhet placera in sig själva och varandra på en duktighetsskala ("i matte ligger jag tvåa, kanske trea, i klassen", XII). Dessa hierarkier tycktes efterhand också bygga på en bedömning av *hur* prestationsnivån uppnåts. Särskilt barnen i familjer med starka kulturella och utbildningsmässiga tillgångar började redan här skilja mellan å ena sidan "pluggisar", dem som kunde visa sig duktiga enbart på grundval av ett idogt och ängsligt läxläsande, och å andra sidan dem, dvs de själva, som helt enkelt av sig själva var duktiga, utan alltför mycket ansträngning. Denna indelning tycktes ofta svara mot ett verkligt förhållande. Barnen till föräldrar med särskilt starkt utbildningskapital och kulturellt kapital kunde ofta hantera skolans krav med en förbluffande lätthet. De äldre ungdomarna berättade att de så tidigt de kunde minnas sin skoltid uppfattat sig som snabbare och duktigare än klassens normalelever och att de efterhand börjat förstå att klarade sig alldeles utmärkt utan alltför mycket arbete. De behövde inte läsa läxorna med samma envetenhet, eftersom de redan på lektionerna förstått och memoriserat vad de skulle kunna och eftersom den kulturella miljön i hemmet ofta redan försett dem med de kunskaper skolan lärde ut ("Det var för lätt, man behövde inte skärpa sig", IV). Dessa ungdomar tenderade att utveckla ett visst förakt för den underdåniga skolanpassningen hos kamraterna och kunde i raljerande ton demonstrera den lätthet med vilken de mötte skolkonkurrensens krav:

"De [föräldrarna] har aldrig tvivlat på att jag kan, de har bara tyckt att jag är så jävla lat/.../Det är inte så svårt. Bara man har någorlunda lätt för sig så kommer man ju in. Man behöver inte mer än 3,4 för att komma in på en linje. Jag hade 3,9 i nian. Jag tänkte inte på betygen då heller. Det var i ettan, nej, det var egentligen inte då heller. Det är egentligen bara sista halvåret man tänkt på betygen" (I)

Föräldrarna till några av de yngre ungdomarna berättade stolt samma sak om sina barn och kunde t.o.m. uttrycka sin oro över att det gick "för lätt" för dem. Att döma av de äldre ungdomarnas versioner av sin egen skolhistoria var denna oro inte helt obefogad. I högstadiet och även i gymnasiet hände det att de tagit så lätt på skolarbetet att betygen börjat sjunka drastiskt.

Det gick, grovt talat, att urskilja två slags inställningar till betygen hos övre medelklassungdomarna, vilka båda tycktes hänga samman med en ännu långt ifrån medveten syn på utbildning och på kunskaper. I den yngre gruppen, 7:e-klassarna, uppfattade alla skolkunskaperna som en hierarkiserad, given, mängd kunskaper som är "nyttiga" och nödvändiga att skaffa sig för den som vill bli något här i världen. Men därutöver började redan här perspektiven gå isär. Det fanns dem som redan nu sorterade ut alla slags kunskaper som de uppfattade som uppenbarligen umbärliga (kultur, musik, bild etc.). Bedömningen av skolämnena efter deras "nytta" innebar en hög värdering av ämnen man uppfattade som nödvändiga och räntabla, även om de samtidigt kunde vara "tråkiga" och svåra, exempelvis matematik, och att man i ämnet svenska betonade den språkliga färdighetsträningen men hade mindre till övers för allmänskulturella eller kreativa inslag. För dessa elever tenderade skolarbetet att bestå i att lära sig denna givna, "nyttiga" kunskapsmängd och de räknade med att detta skulle ge en direkt, närmast materiell avkastning i framtiden i yrkeskarriärer och höga inkomster. De förväntade sig att lärarna och skolan regelbundet skulle tala om "var man står", hur långt de kommit, så att de kunde sätta in krafterna där det behövdes:

"Vill man ha ett bra jobb så.. Jag vill inte bli någon snickare. /.../Jag skulle vilja ha det på papper. Om jag blir nöjd eller inte, ja, det här har jag bara en tvåa i liksom, då ska man ju jobba mer på det, XI")

Föräldrarna kunde ge uttryck för liknande satt att tänka:

"Jag tycker det ska vara betyg tidigare. Ur den synpunkten att det ska bli lite mer sporrande. Men de behöver också få kvitton på vad de gör. De behöver få ett kvitto: nu har du varit bra eller det här är inte särskilt bra gjort" (mor, egen företagare, XII)

I lokalsamhället var det inte ovanligt att föräldrar som delade synen på betygen som "morot" och som en nödvändig kontinuerlig klassificering av kunskapsutvecklingen också hade mer eller mindre utarbetade belöningsystem enligt vilka goda provresultat och höga betyg gav avkastning i pengar eller presenter:

"Vi brukar köra med att om han är duktig en gång, eller det visade sig ju sedan på sådana där kvartssamtal, då brukar vi ju...att man ger honom en ordentlig present då, värd några hundralappar, om han har gjort bra ifrån sig på terminen./.../Det har ju märkts att han upplevt det som en morot, så att säga." (far civilingenjör, direktör, XII)

En hypotes som ska lanseras längre fram är att denna syn på betyg, kunskaper och utbildning tenderar att vara särskilt vanlig i familjer som står samhällets ekonomiska pol nära och i vars reproduktionsstrategier kulturella tillgångar är av relativt sett mindre betydelse.

Hos några andra av de intervjuade barnen i 7:e klass gick redan nu att urskilja en viss kritisk distans till betygen vilken var både vanligare och tydligare artikulera hos flera av ungdomarna i den äldre gruppen. De delade visserligen övertygelsen att höga betyg var en nödvändig förutsättning för de höga sociala banor de föreställde sig i framtiden och de insåg att vissa skolämnen var av mindre betydelse i denna konkurrens. Men de tenderade att göra en skillnad mellan betyg och kunskaper ("Fast även om jag får höga betyg, så är det är ju inte bara betygen som säger vad jag kan", XIII) och de hade en mer komplex och vidare definition av vad kunskaper är för något. De hade förståelse för värdet också i en mer vagt avgränsad och svårdefinierad kulturell kompetens vars omedelbara nyttovärde kunde te sig oklart och som omfattade sådant som litteratur, musik, språk och inblickar i andra länders "kulturer" ("Så man bor där ett tag och inte bara är där som turist ungefär, så man får erfarenhet", XTII).

Hos ungdomarna med övre medelklassbakgrund i den äldre gruppen var detta slags distans till betygen och kritik av en av nyttotänkande präglad syn på kunskap långt mer utvecklad. Det bör emellertid understrykas att dessa ungdomar alla kom från familjer med hög utbildning och jämförelsevis starka kulturella tillgångar. De pendlade mellan en "realistisk" syn ("Man måste ju vara realist", IV) enligt vilken betygen visserligen utgjorde grova och ibland felaktiga mätningar av kunskaper och kompetens ("Något säger de ju", IV) och inte skulle förväxlas med individens verkliga kapacitet men å andra sidan var en ofrånkomlig del av spelets regler och nödvändiga för framgång, och en revolterande hållning enligt vilken betygen sågs som irrelevanta och påtvingade mått på personligheten och dess förmåga ("Vad säger det om mig som person? Ingenting, absolut ingenting. Jag är ju det jag är och jag kan ju det jag kan vad dom än tror", II).

Båda dessa hållningar hade som förutsättning den höga utbildningsnivån i familjerna och deras kulturella resurser, vilka gjorde det möjligt att upprätthålla en kritisk distans till skolans domslut och till undervisningens innehåll. De var dock i en mening motsägelsefulla, eftersom dessa ungdomar samtidigt var djupt påverkade av den hierarki skolan placerat in dem i genom betygen. De hade alla, i kraft av sin allmänna kulturella och språkliga kompetens, seglat i medvind i skolan ända upp i högstadiet när för första gången tyngre skolinsatser började avkrävas dem samtidigt som de trädde in i tonårskulturen och konfronterades med dess krav. För några av dem hade skolans krav blivit problematiska och betygen sjunkit drastiskt, utan att de önskade eller förmådde återhämta den förlorade terrängen. I gymnasiet befann de sig därför i en situation där deras egen bedömning av sin förmåga illa överensstämde med betygen, vilket sannolikt var en grund för förkastandet av betygen överhuvud. För andra av dem hade sökandet efter nya livsvärden i samband med inträdet i tonåren och i ungdomskulturens värld aldrig på allvar inneburit att de ifrågasatt satsningen på skolan och de tillhörde också skolans verkliga elit. Den känsla av utvaldhet detta förde med sig präglade hela deras förhållande till skolan och var utan tvivel en av grunderna för deras överskridande av det alltför skolmässiga.

Det kalkylerande draget i utbildningsstrategierna var givetvis särskilt synligt i val av tillvalsämnen och särskild eller allmän kurs i engelska och matematik. Föräldrarna var väl medvetna om vilka tillvalsämnen som var kvalificerande i utbildningskonkurrensen, vilket innebar att barnen i regel läste ett tredje språk, franska - som stod särskilt högt i kurs bland flickor - eller tyska. Val av allmän kurs i matematik kunde i bland tvingas fram på grund av barnens svårigheter, men alltid som ett strategiskt val vars syfte var att inte riskera alltför dåliga betyg.

I övre medelklassbarnens språkliga kompetens ingick en viss manipulativ förmåga som förstärktes och uppövades i skolan. De kunde öppet berätta om hur lärarna kunde manipuleras språkligt, till exempel om hur dåliga kunskaper kunde skylas över genom att få en språklig dräkt som inte avslöjade svagheterna:

"Det händer att man räcker upp handen utan att kunna. Och så försöker man liksom linda in svaret i .../(skratt/. Om man inte alls kan, så kan man svara något helt annat som man kan, man kan låtsas. Då blir läraren nöjd. Det är bra att räcka upp handen ofta, då behöver man inte få frågan" (XTJI)

Denna manipulativa språkliga förmåga tillhörde de språkliga skillnader som var ett av de mest synliga uttrycken Överhuvud taget för sociala skillnader mellan barnen och som utgjorde en viktig grund för det slags intelligensaristokratism som övre medelklassbarnen tenderade att utveckla. Det hände ofta att de gjorde sig lustiga över eller var ironiska mot det språk som kamrater från lägre skikt använde:

"En del har väldigt dålig svenska i vår klass, så när de ska förklara så låter det som jaba det är liksom baba..." så man inte förstår riktig vad dom menar. Dom är väl i fel umgänge kan jag tro" (XIII)

Klassrumsstrategierna överhuvud bar prägel av den grundläggande relationen till skolan, anpassningen. Flera av barnen i 7:e klass berättade att de bytt plats i klassrummet för att undvika bråkiga kamrater och i ett fall flyttat ifrån den bästa kompis för att hamna i sällskap med en duktigare elev och därigenom förbättra konkurrensmöjligheterna.

Hos övre medelklassbarnen i den yngre gruppen, 7:eklassarna, var skolsatsningen oreserverad. I den äldre gruppen tedde sig saken inte längre så enkel. Även om barn från detta slags familjer i regel kan röra sig hemtamt i skolans värld och där använda sig av den av hemmet förmedlade kulturen som en överlägsen tillgång, finns det ingen automatik som garanterar framgång. I en förort som Ekeholmsnäs - där koncentrationen av övre medelklassfamiljer, för vilka utbildningssatsningen framstod som både självklar och nödvändig, skapade en särskilt uppskruvad konkurrens i skolan - kunde den disciplinering (läxläsning, ständig provberedskap, målmedvetenhet) som skolarbetet kräver vara mindre tilltalande för enskilda barn. Den kunde också komma i konflikt med andra mål familjerna hade med uppfostran. De tre flickor i den äldre gruppen som tillhörde utpräglade övre medelklassfamiljer hade alla ett mer eller mindre problematiskt förhållande till skolan. I högstadiet hade de alla börjat intressera sig för andra saker än skolarbetet - och i synnerhet för "kultur" - och börjat utveckla en kritisk syn på den mainstreamungdom som enligt deras mening dominerade Ekeholmsnäs. För en av dem ledde denna utveckling till ett slags revolt mot de värden den egna familjen representerade och en uppgörelse med skolans krav på den goda eleven. Det är säkert ingen tillfällighet att revolten förde i riktning mot kulturen som ett alternativt område till vilket familjens jämförelsevis starka kulturella tillgångar gav inträdesrätt. Den andra av dessa tre flickor valde att byta från 3-årig linje till 2-årig social, med den deklarerade avsikten att gå ut med de högsta skolbetygen på en linje som visserligen innebar uteslutning från vissa längre högskoleutbildningar men i gengäld var fullt tillräcklig för de utbildningsområden som låg närmare till hands (kultur och media). Den tredje av de tre slutade gymnasiet med medelmåttiga betyg, vilket ställde henne inför alternativen att försöka komma in på en mer eller mindre prestigefylld kulturell utbildning, att "läsa språk eller kanske kulturvetarlinjen, fast jag vet inte om jag har lust", "kanske söka till Kulturama eller en folkhögskola", eller "resa ut några år, så får jag se".

I de tre fallen spelade de medelmåttiga skolresultaten en roll genom att de stärkte benägenheten att söka sin framtid på de vagt definierade områden som kultur och media utgör, men de var också samtidigt en produkt av en redan existerande orientering mot dessa områden. Det vore poänglöst att försöka förklara denna utveckling med de tämligen svaga skolprestationerna eller tvärtom: satsningen på kultur är en alternativ, mer eller mindre temporär, utbildnings- och framtidsväg för ungdomar, och

i synnerhet för flickor, från familjer med starka kulturella tillgångar, vilken i sin tur kan göra att en satsning på mer synligt räntabla, trygga investeringar förlorar i värde och göra investeringar i dem mindre meningsfulla.

Skolsystemet ställer föräldrarna - och särskilt de medelklassfamiljer för vilka olika alternativ verkligen är åtkomliga - inför ideliga val. Bland de intervjuade familjerna blev redan förskolan föremål för värdering. Vare sig man i "alternativa" pedagogiska riktningar som exempelvis Montessoripedagogik såg en särskilt kvalificerande behandling av barnen inför den kommande skolgången (träning av färdigheter) eller en "mjukare" och mer personlighetsutvecklande miljö för barnen än den som kunde erbjudas i den vanliga förskolan, undersökte man gärna möjligheterna att välja det daghem som bäst motsvarande föreställningarna om barnens bästa. Men även den vanliga skolan kunde påverkas och i extrema fall väljas eller väljas bort. När föräldrarna var missnöjda med det sätt undervisningen genomfördes på, tvekade man inte att utöva påtryckningar på lärarna eller skolledningen.

Kraven på en disciplinerad, resultat- och nyttoinriktad satsning på skolan tycktes starkast i familjer som stod den ekonomiska polen inom den Övre medelklassen nära. Paradoxalt nog gick den där hand i hand med en relativt sett mindre väl utvecklad förmåga att verkligen stödja barnens i deras skolgång genom förmedling av kulturella tillgångar inom familjen. Följden kunde bli starka krav som barnen inte förmådde leva upp till och ibland psykosomatiska eller psykiska problem om vilka skolkuratorerna kunde berätta. Familjer vars ställningar också grundades på ett starkt utbildningskapital och ett starkt kulturellt kapital tenderade att utveckla ett "mjukare" och mer långsiktig förhållande till utbildning, präglad av insikten att en kulturell kompetens värd namnet i hög grad måste erövrats utanför skolan och förankras i barnens personlighetsutveckling. Detta ledde till en viss dubbeltydighet i deras förhållande till skolan. Å ena sidan var de noga med att bevaka barnens chanser och inte ta alltför stora risker med osäkra investeringar i utbildningsval med tvivelaktigt värde (allmän kurs, 2-årig linje, renodlat praktiska tillvalsämnen, icke konkurrensmässiga betyg och liknande). Å andra sidan visade de betydligt större förståelse för aspekter av barnens utveckling som inte direkt gick att knyta till skolframgången krav eller till utvecklandet av en kompetitiv förmåga. Denna ambivalens präglade deras inställning både till betygen, som de inte sällan betraktade som ett onödigt ont, och till vilka frågan om kriterier som borde styra val av linje eller tillvalsämnen.

Fritiden

Det mest iögonenfallande draget i organiseringen av de yngre ungdomarnas fritid var just dess organisering. Fritiden var för de flesta av dem ett mer eller mindre inbokat schema av vad både deras föräldrar och de själva ofta omnämnde som "aktiviteter". De gick i kommunala musikskolan, dansade jazzdans, spelade ishockey, fotboll eller ägnade sig åt andra idrotter, deltog i kurser, spelade teater. En del av de intervjuade ungdomarna hade en regelbunden, planerad 'aktivitet' av detta slag på programmet varje vardag, vilket innebar att deras tid var strängt uppbokad. De pressade tidsscheman som för många barn blev följden av de omfattande aktiviteterna kunde ofta hållas bara genom att föräldrarna, i regel modern som arbetade halvtid eller var hemma, hämtade och skjutsade i bil. De flesta föräldrar var stolta över och uppmuntrade barnens många aktiviteter, bland annat genom att investera långt ifrån obetydliga belopp i exempelvis ishockeyutrustningar. Andra familjer, och i synnerhet dem som stod den kulturella polen inom medelklassen nära, uttalade sin däremot rädsla för att barnen blev överaktiva, tröttade ut sig och inte fick utrymme för en mer spontan, icke-planerad lek.

Den stränga organiseringen av fritiden var i sig själv fostrande och uppfattades också medvetet som sådan av flera föräldrar. Man ansåg det värdefullt att barnen lärde sig planera hur de använde tiden och lärde sig väga värdet av olika sysselsättningar mot varandra, att "prioritera" som en förälder uttryckte saken. Planeringen av fritidsaktiviteterna förstods med andra ord implicit som en introduktion till vuxenlivets krav. Det strängt organiserade aktiviteterna utvecklade också hos ungdomarna just ett slags planerande, beräknande förhållningssätt till vad man ville göra och till tiden, vilket starkt kontrasterade mot förhållningssättet hos ungdomar från lägre skikt. Den övre

medelklassens barn hade inte bara svårt att hinna med allt de ville göra, de uppfattade också sin tid som dyrbar. Det var exempelvis bara inom dessa högre skikt som intervjuaren hade svårigheter, och ibland stora sådana, att få tid för möten. I ett extremt fall hämtade en 13-årig pojke, när han först kontaktades per telefon, sin almanacka och hänvisade till en ledig timme tre veckor framåt i tiden.

Den långt drivna planeringen var svår att skilja från ett annat drag i fritidens organisering, nämligen den utvecklade vuxenkontrollen. Trots Ekeholmsnäs litenhet och den bykaraktär vissa delar av förorten äger och trots den socialt starkt segregerade bostadsmiljön, ville de flesta föräldrar försäkra sig om att barnen inte hamnade i dåligt sällskap eller gav sig in på farligheter. De många planerade aktiviteterna, vilka i regel helt dominerade fritiden, utövades under föräldrarnas kontroll och inte sällan på deras initiativ. Många föräldrar undersök också särskilt att de alltid visste vad barnen gjorde. När ungdomarna besökte vänner, till exempel efter skolan och innan föräldrarna kommit hem från arbetet, ringde de i regel hem för att meddela var de befann sig. I alla de intervjuade familjerna rådde eller hade rått förbud mot att resa in till Stockholm på kvällstid utan föräldrarnas medgivande.

Vuxenkontrollen underlättades också av det helt dominerande individualiserade sättet att umgås ungdomar emellan. Ingen av de intervjuade yngre pojkarna från medelklass- eller övre medelklassfamiljer - och för övrigt heller ingen av pojkarna i den äldre gruppen - ingick i något som ens liknade ett "gäng". De hade en handfull vänner och tillbringade oftast den icke organiserade fritiden utanför familjen i varandras hem. Det är kännetecknande att ingen av dem besökte fritidsgårdarna ("Det är onödigt, liksom, det är mycket kuligare hemma", XI; "döträkit/.../vad ska man göra där? Spela bandy...", X). Samma sak gällde för flickorna. De yngre av dem hade alla sina "bästisar", som de träffade hemma.

Även om ungdomarna i den äldre gruppen hade större erfarenhet av utpräglade ungdomsmiljöer - som diskotek, klubbar eller offentliga samlingsplatser inne i Stockholm - inbjöd dem deras läggning aldrig till anslutning till gäng eller till utpräglade subkulturer. Ett talande exempel utgör den period i högstadiet under vilken några av de äldre flickorna hade orienterat sig mot en punkinspirerad stil och i ganska öppna former revolterat mot skolan. Upproret fick inga kollektiva drag alls. Det låg inte för dem att samlas på offentliga platser, vilka Ekeholmsnäs för övrigt i stort saknar, och man träffades istället under skoltid på vinden i ett av ungdomarnas hem där man drack vin och rökte till levande ljus.

Detta slags individualism var också väl synlig i förhållandet till de fritidsaktiviteter ungdomarna engagerade sig i. Den dominerande icke-organiserade fritidssysselsättningen bland pojkarna i den yngre gruppen var att spela rollspel som kunde pågå under hela, eller rent av flera, dagar. Rollspelen erbjuder ett slags ställföreträdande, i praktiken rent "intellektuellt" handlande som tillåter att äventyren utspelar sig helt inom hemmets välkända och skyddade miljö. De spelande uppträder i regel som enskilda hjältar vars kalkylerande och strategiska förmågor sätts på spel. Just dessa egenskaper hos rollspelen gjorde också att de kunde betraktas spefullt. Pojkar som längre upp i högstadiet eller i gymnasiet ägnade sig åt rollspel hotades av att bli betraktade som hemmapojkar och feminiserade veklingar.¹⁸

Också i de intervjuade övre medelklassungdomarnas förhållande till sport intog individualismen en viktig plats. Det var inte minst synligt i att den uppskattning av "laganda" och "kamratskap" som så ofta återkom i berättelserna om exempelvis fotboll hos ungdomarna från lägre skikt här i regel helt lyste med sin frånvaro. När en av medlemmarna i den äldre teatergruppen (VIII, lägre medelklass) av moraliska skäl ansåg sig måsta prioritera ett fotbollslag där han var lagledare framför några av de sista repetitionerna inför gruppens premiär, lyfte hans handlande fram klasskillnaderna inom gruppen i öppna dagar. Övre medelklassungdomarna, som inte förstod hans moraliska dilemma, ironiserade över hans primitiva intresse för ett obetydligt fotbollslag, men tycktes också ana att de stod inför en värld som var annorlunda än deras. En av flickorna (XV) i denna äldre grupp - som inte ingick i den kärna av ungdomar som intervjuades upprepade gånger - var också aktiv i ett flicklag som dominerades av flickor från lägre medelklass- och arbetarfamiljer från ett annat område av Ekeholmsnäs. Mellan den värld som utgjordes av hennes vanliga vänner och skolkamrater, vilka

---

¹⁸ Detta tillstods också av medlemmarna i en rollspelsförening i Ekeholmsnäs som intervjuades kollektivt.

tillhörde ett slags mainstreamkultur bland Ekeholmsnäs medelklassungdom, och flicklagets gick vattentäta skott och hon ville ställa mainstreamkulturens individuella sökande efter att utmärka sig mot idrottsflickorna solidaritet och gemenskapsanda.

Istället för idrottens kollektiva värden - värdet i tillhörigheten till eller underkastelsen under kollektivet ("Man gör allt för laget. Det måste man göra. Alla kämpar.", VIII) - lyfte man gärna fram den individuella prestationens ("Jag är inte så mycket för lagsporter, utan jag tycker mest om, sån här precision, när man får lita på sig själv", XI) eller den individuella träningen av teknik och kroppslig behärskning:

"Kampsporter är ju förfining, att göra alla tekniker rent och snyggt innan du gör dom hårt. Men jag menar boxning, där kan man ju vara jättestark och ha en sån här liten hjärna /markerar med fingrarna/ och sen bara klumpa på den andre tills han får bäras bort. Brottning också, det är äckligt. Två svettiga kroppar." (XII)

Hyllandet av det individuella i idrotten gick ofta hand i hand med en balanserad distans till idrottens krav på totalt engagemang, en variant av den instinktiva misstro övre medelklassungdomarna i regel kände inför allt som kunde påminna om "fanatism", dvs. vad de uppfattade som distanslöshet.¹⁹

De intervjuade övre medelklassungdomarna var - som redan påpekats - inte helt "representativa" för mainstreamkulturen bland de jämnåriga i Ekeholmsnäs som var deras sociala likar. I Ekeholmsnäs fanns åtminstone en väl utarbetad *föreställning* om en dominerande mainstreamkultur, om hur man "borde" se ut och vara. Enligt karikatyren skulle exempelvis flickor gärna bära veckade kjolar, lammullströjor och pärlhalsband och pojkar vara noga med märkeskläderna. Hur denna dominerande ungdomskultur än såg ut i detaljerna, hade de intervjuade ungdomarna kring teatern givetvis en del i den. De yngre ungdomarna hade just börjat förhålla sig medvetet till dess krav, exempelvis på klädsel och umgängesseder. De äldre ungdomarna hade alla vuxit upp med och i den, men under högstadiet och gymnasiet utvecklat en viss kritisk distans som hos en av dem fört fram till ett totalt avståndstagande. I denna distansering hade själva teatermiljön spelat en roll. Man hade åtminstone ibland sökt sig dit som till en alternativ miljö och man hade där samtidigt fått ny näring för sin skepsis mot den etablerade ungdomskulturens former.

De intervjuade övre medelklassungdomarnas kritik mot denna mainstreamkultur gällde framför allt dess "ytlighet". Begreppet stod för många saker, men täckte bland annat mainstreamkulturens krav på former, exempelvis underkastelsen under kollektiva krav på klädsel eller en fantasilös uppslutning kring kollektiva ritualer som bjudningar eller vanan att skicka vykort till alla klasskamrater från familjesemestern i utlandet.

Ungdomarna inom den välsituerade medelklassen började tidigt träna sig i att kopiera vuxenlivets umgängesformer. Mellanstadiets handritade inbjudningskort till födelsedagsfesten utvecklades i högstadiet och gymnasiet till högtidligt formella inbjudningar enligt utarbetade etikettsregler. De stora villorna och familjernas goda ekonomi utgjorde materiell grund för en bjudningskultur som helt saknade motstycke bland ungdomarna inom lägre sociala skikt. Vid större fester kunde femtioalet eller hundratalet gäster bjudas. En vanlig och accepterad form var betalfesten, för vilken gästerna betalade 100 eller 150 kronor och som ibland gick av stapeln i hyrda lokaler, för de mest välsituerade familjernas barn exempelvis i Ekeholmsnäs golfklubb. Vid liknande tillfällen följdes i regel en sträng konvens: den unge värden eller unga värdinnan mötte vid dörren, välkomstdrinkar serverades, bordsplacering gällde, skålar genomfördes, tal hölls. Detta slags mondäna tillställningar, som enligt flera ungdomar var centrum i Ekeholmsnäs ungdomsliv och till vilka det alltså gällde att bli inbjuden, utgjorde det kanske mest uppenbara exemplet på den dominerande tonårskulturens karaktär av förberedelse för och initiation i vuxenlivet.

---

¹⁹ Det finns skäl att reservera sig mot den starka betoning av individualismen i förhållandet till idrott som gjorts här. Ingen av de övre medelklassungdomar som utgjorde kärnan i undersökningen hade på allvar ägnat sig åt en utpräglad lagsport. Det hade varit befogat att söka upp ungdomar som verkligen gjort detta (exempelvis spelat fotboll) och ändå delade dessa ungdomars övriga sociala karaktäristika.

Kultur, ekonomi och anciennitet

Om man tar med i beräkningen inte bara den position en familj uppnått, utan också den sociala bana som fört den dit, dess habitus och dess livsstil, är det - i alla fall hypotetiskt - möjligt att tala om tre sociala poler i det fält som här kallats för "övre medelklassen".²⁰

I Ekeholmsnäs fanns familjer som stod utbildningssystemet och de kulturella områdena särskilt nära. Det är visserligen sant att alla fraktioner inom den dominerande klassen särskilde sig från de lägre klasserna bland annat genom den betydelse de tillmätte - och var i stånd att tillmäta - utbildning. Men den kulturella polens familjer använde sig inte bara av utbildningssystemet som ett medel till yrkespositioner och rikedom. För dem tenderade utbildning att vara en naturlig del av livet självt. Föräldrarna hade själva i regel vistats länge inom ett utbildningssystem som de kände väl och hyste förtroende för - det slags förtroende som bara utvecklas ur långvarig bekantskap. Oftast hade de utbildning att tacka för de yrkesställningar de skaffat sig, bland annat för att de tenderade att arbeta inom områden (i regel inom offentlig sektor) där examina utgör inträdeskrav. Ibland hade dessa positioner nåtts i en enda generation, som när arbetarsonen blivit psykolog; ibland hade man naturlig hemortsrätt, som när advokatdottern blivit läkare.

Utbildningen närde en tro på utbildningens värden. Det betyder också att man här var särskilt välinformerad om vad utbildningsinvesteringar innebär; man visste att undvika okloka satsningar från barnens sida och att skaffa sig upplysningar om till exempel gymnasielinjers eller högskoleutbildningars reella värde. Framför allt såg man till att hålla utbildningssystemets möjligheter öppna, att barnen inte förivrade sig och valde för tidigt.

Kanske var det förtrogenheten med utbildningssystemets krav och den på egen erfarenhet grundade insikten att utbildningskonkurrensen ur den enskilda individens och familjens synpunkt aldrig har någon helt säker vinnare som låg bakom tendensen till progressivism i dessa familjers hållning till skolan. Man såg utbildning som en långsiktig historia, som ett förlopp med lång utsträckning i tiden. Det var som om man visste att det som måste utbildas, kultiveras, är personen och personligheten. Utbildning var personlighetsutveckling och kunde som sådan inte forceras. Allt tog sin tid, barnen måste "mogna" och göra det "i sin egen takt", på sitt eget, individuella sätt. Däri låg den bästa garantin för att utbildningskonkurrensens faror skulle undvikas.

Tron på utbildning och personlighetsutveckling som två parallella, varandra ömsesidigt betingande förlopp tycktes vara förklaringen till det ibland paradoxalt avspända förhållningssättet till det utbildningssystem man var så beroende av. I intervjuerna fanns inte bara en tendens till progressivism i skolfrågorna på dagordningen (man tenderade att vara misstänksam mot betyg eller i varje fall att anse att betygen utgör ett måhända nödvändigt utanverk på den kunskapsutveckling saken egentligen gäller, att ogilla konkurrens, och att ha förståelse för tanken att skolämnena ska integreras med varandra). Familjerna med mycket kultur - och med en stark tilltro till förkroppsligad kultur och bildning - höll också i regel de alltför skolmässiga dygderna på en viss respektlös distans. Även om man på nära håll följde och kontrollerade barnens skolgång (t ex läxläsning), ville man undvika övervakning, formalism och stränghet. Man satte inte likhetstecken mellan betyg och kunskaper och identifierade inte en lyckad skolgång bara med yttre tecken på skolframgång. Sambandet mellan tron på personlighetsutvecklingen och tron på utbildningssystemet visade sig kanske aldrig så tydligt som

---

²⁰ Avsikten är här inte att ge konturerna av en färdig teori om sociala klasser, utan att i all enkelhet framhäva skillnader som tycks nödvändiga att göra i analysen av det empiriska materialet. Jag använder den något lösliga termen "övre medelklass" för att beteckna fraktioner inom "medelklassen" vilka med andra, knappast mindre lösliga, termer kan omnämnas som "överklass" eller "socialgrupp 1" - familjer med ganska avsevärda mått av ekonomiska och/eller kulturella tillgångar (gymnasie- och universitetslärare, kulturjournalister, advokater, läkare, civilingenjörer, ekonomer, reklammän, marknadsförare på chefsnivå, direktörer, egna företagare med akademisk utbildning...) - och vilka bör avgränsas inte bara från en "lägre medelklass" (kontorsanställda, butiksanställda etc), utan också från mellanliggande fraktioner. Universitetslärare och högstadielärare bör inte blandas samman. Det behöver kanske inte påpekas att grova klassificeringar av detta slag ("arbetarklass", "medelklass", "övre medelklass", "borgerlighet") tenderar att dölja komplexiteten i den sociala verklighet de vill beskriva, till exempel sammansättningen av de symboliska och ekonomiska tillgångar familjerna förfogar över, fördelningen av kapital mellan föräldrarna, den lutning var och en av föräldrarnas och familjens egen sociala bana haft, den geografiska tillhörighetens betydelse, etc. På denna punkt hänvisas till Pierre Bourdieus resonemang om "den konstruerade klassen" i 2:a kapitlet av *La distinction*.

när de två kom i konflikt med varandra: när barnen misslyckades i skolan eller drabbades av akut skoltrötthet, kunde avbrutna studier (eller val av en tvåårig gymnasielinje med lågt konkurrensvärde) till synes paradoxalt uppfattas som bästa garantin för fortsatta studier ("Jag tror han har alla möjligheter att komma tillbaka när och om han nu känner för det", civilingenjör, direktör, X). Man rörde sig naturligt i ett utbildningslandskap där också Komvux och folkhögskolor ingår.

Tendensen till progressivism i utbildningsfrågor svarade också ofta mot en viss tendens till liberalism eller vänsteridéer inom politiken. Man hyste förståelse för den offentliga sektorn, sannolikt för att man ofta själva arbetade och hade sin arbetsmarknad där. Man läste DN snarare än SvD och uttalade inte sällan sin skepsis inför USA som politisk och social förebild.

Den kulturella polens familjer trodde på Kulturen. Ju närmre de kulturella fälten - konstnärernas, kulturskribenternas, författarnas, regissörernas, filmmakarnas, de intellektuellas - de befann sig, desto mer svarade denna tro mot kulturella praktiker: man gick på teatern, var flitiga litteraturläsare, följde de stora tidningarnas kultursidor. Men även de som befann sig på lite större avstånd från kulturella sociala fält tenderade att erkänna värdet av vad som där utspelade sig. Erkännsamheten kom också till uttryck i värderingen av barnens intressen och fritidsaktiviteter. Det var ingen tillfällighet att teatern stod särskilt högt i kurs: teater var inte bara en kulturellt helt legitim aktivitet, den tillgodosåg också högt ställda förväntningar på utveckling av personligheten och svarade mot centrala begrepp som "fantasi", "kreativitet" och "originalitet". I gengäld var dessa familjer ofta misstänksamma mot exempelvis sporter som premierar konkurrens och hårdhet (som ishockey) eller vilka förutsätter lika stora ekonomiska investeringar som investeringar i den egna personen (golf, utförsåkning). På somrarna gav de sig inte sällan ut på bilresor i Europa med barnen; rekreation och ett bildningsintresse utan överdrifter kunde så förenas i ett projekt. Dessa semesterresor hade ett slags motsvarighet i barnens interrailresor eller de långresor några av dem senare gjorde under frihetens år mellan gymnasiet och högskolan; att vänta med högskolan och resa eller ibland arbeta istället verkar vara en strategi som de kulturella familjernas barn både kunde kosta på sig och hade de rätta dispositionerna för: det gav tid att upptäcka inte bara världen utan också sig själv - dvs att dels värdera sig själv och sin förmåga ("lära känna sig själv"), dels lära känna utbildningssystemet och arbetsmarknaden på olika sociala fält tillräckligt väl för att man skulle kunna göra en riktig utbildningsinvestering, dvs satsa på rätt häst vid rätt tidpunkt och inte på fel häst vid fel tidpunkt.

På smakens område värderade den kulturella medelklassen också det som är knutet till personligheten och som tillfredsställde känslan av individualitet. Möbler skulle gärna vara möbler med historia (i varje fall med rätt historia; de fick inte vara alltför mörka och dystra och därigenom påminna om småborgerskapet). Oslipat trä - trägol, gamla slagbord ("Ska man ha ett bord, ska det vara lite slitet, lite gammalt, så där"; II) - sattes högt, inte bara för att det stod för rätt historia, utan också för att det uppfattades som "äkta", dvs gick fritt från misstanken att vara producerat av dagens eller, ännu värre, gårdagens smakdomare. Den misstanken drabbade däremot vanliga furumöbler som stod lågt i kurs. Väggar borde vara vita eller ljusa, färger harmoniskt komponerade tillsammans, inte murriga eller skrikiga. Ofta betonade man det funktionella, det icke-högtidliga i heminredningen. Ingenting var mer frånstötande än tanken att det vackra hemmet uteslutande kunde köpas för pengar, utan personlig smak och estetisk förmåga. Man talade med avsmak om vräkiga skinnsoffor, heltäckande mattor, glas- och marmorbord, alltför dyra bilar:

"Vräkiga soffor, det var försök till sånt där överklass- och lite filmstjärnekör/.../Det var heltäckningsmattor och kommersiell konst och sånt där/.../Mamma och pappa tyckte att dom stod över dom. Såg ner på dom. Fastän de själva tyckte de var bättre än vi, för de var ju rikare än vi."(II:1; talar om en tidigare pojkvän ur en ekonomiskt välbärgad familj med eget företag); "Det är liksom kristallglaset hit och vasen dit och videon och TV:n och mikrougnen och parkettgolvet och bygga om och bilen och liksom det tar aldrig slut. Och det finns pengar kvar! Och det är studentfesten och det är resan utomlands, det tar aldrig slut liksom" (11:2)

"Det är kanske mer heltäckningsmattor, kristallvaser, plastblommor och sånt -ja, en del alltså, inte alla, det tycker jag inte. Lite brackigt. Man försöker visa vad man har, ställa Porschen på gatan och sånt där." (IV)

Den kulturella medelklassens ungdomar - liksom barn från fraktioner med verklig anciennitet, bourgeoisien - utvecklade också sin smak, en estetisk kompetens, vilken ofta utgjorde tillräcklig grund för deras distansering från andra sociala grupper. De lärde sig av sina föräldrar och fortsatte att

lära sig själva att registrera detaljerna i andras klädsel eller heminredningar och att lägga vikt vid deras symboliska värde som uttryck för den kompetens eller den historia andra hade. I deras habitus ingick inte på programmet att släta över sådana distinktioner, att underordna dem andra värden, exempelvis gemenskapens, eller att tycka de var oväsentliga - allra minst, paradoxalt nog, när de själva revolterade mot mainstreamungdomarnas uniformerade stil. Begränsat estetiska värden gick därför aldrig att skilja från sociala värden; de utgjorde aspekter av en och samma orientering i det sociala landskapet. Att kamrater ur lägre skikt eller med ursprung i familjer som tillhörde den ekonomiska medelklassens uppkomlingar framstod som "vulgära", eller kanske oftare som rätt och slätt "tråkiga" eller "ointressanta", vilket hängde samman med att de i klädseln, i sätten att tala, i möbleringen av hemmen, i sina intressen och i sina framtidsperspektiv inte förmådde producera de distinktioner som gjorde livet intressant. Denna estetisering av världen utsträckte sig inte sällan också till stilar som producerats av andra grupper. Ungdomar från familjer med starkt kulturellt kapital kunde tillåta sig att pröva eller närma sig stilar förknippade med revolt och avvikande banor (exempelvis punk), utan att fördenskull verkligen sätta sina framtider på spel. Utflykterna, även när de genomlevdes som ett brott med ursprungsmiljön, bidrog snarare till att ytterligare stärka den kulturella och estetiska kompetens som var en av de grundvalar på vilka den egna familjens ställning vilade. I mötet med denna estetiska ekvilibrism kunde ungdomar från lägre eller vanlig medelklass ofta inte göra annat än att antingen överdriva de kopierande och anpassande dragen i sin klädsel och framtoning (vilket med andra ord avslöjade uppkomlingen) eller utveckla ett slags framtvängd anti-stil och genom att klä sig i urtvättade, färglösa och sällan utbytta kläder markera att de stod utanför eller över en estetisk strid de hade få förutsättningar att föra på de dominerande ungdomarnas villkor.

Den kulturella polens familjer skilde sig framför allt från familjer som stod ekonomiska fält nära och som var mer beroende av ekonomiska tillgångar för att upprätthålla sina ställningar. Detta slags familjer konstituerade en andra pol i det strukturerade fält som den övre medelklassen utgjorde. Dispositionerna i förhållande till fostran och utbildning var här annorlunda. Den spontana uppslutningen kring tron på personlighetsutvecklingens värden och de långsiktiga, i tiden utsträckta utbildningsinvesteringarna hade ersatts med en filosofi enligt vilken utbildning måste "löna sig", vara förenad med "nytta". Progressivistiska ideal stod i regel mycket lågt i kurs. Utbildning sågs som tävlan, liksom livet självt, och det måste löna sig att vara duktig. Betygen ger, så såg man saken, i likhet med idrottstävlingens resultatlista, klart besked om hur tävlingen utfallit och om satsningen givit avkastning. De var en "morot" för barnen, en "belöning" som för säkerhets skull ibland förstärktes av föräldrarna med reda pengar: goda betyg bör ge materiell utdelning. Denna sammanblandning av känslan för pengar med känslan för kunskap var särskilt upprörande för den kulturella polens familjer eftersom den innebar att man tillskrev personlighetsutvecklingen snäva ekonomiska motiv, vilket skulle omintetgöra själva den sociala strategi som tron på personligheten och på det i kroppen lagrade kulturella kapitalet döljer.

Kraven på att utbildning ska ge "löna sig" är förklaringen till det spända och förhållandevis olyckliga förhållande familjerna inom den ekonomiska medelklassen ofta hade till det utbildningssystem de hoppades skulle ge deras barn en god start i livet. De ägde långt ifrån alltid tillräckligt med kulturella tillgångar för att verkligen garantera en lyckosam skolkarriär för barnen, vilket fick till följd att det betygssystem som låg dem så varmt om hjärtat inte sällan eliminerade deras egna barn. Den brist på förtrogenhet med utbildningssystemets inre uppbyggnad och sätt att fungera som var ett resultat av att utbildningsinstitutionerna inte haft någon dominerande plats i deras egen sociala bana, förde också med sig en annan motsägelse: å ena sidan ville de helst överlåta kunskapsförmedlingen och dess hemligheter åt skolan, å andra sidan misstrodde de progressivistiska ideal och de jämlikhetssträvanden som det offentliga utbildningssystemet brottas med och befann sig därför, i olika utsträckning beroende på vilken grad av social homogenitet den lokala miljön garanterade, i ett slags permanent krigstillstånd i förhållande till skolan.

Utbildningsatsningarnas inordning i en strategi i vilken nyttan var en vägledande princip motiverades med hänvisning till en "realism" ("man måste vara realistisk") som man menade att den sociala överlevnaden kräver. Barnen måste tidigt, redan i förskoleåldern, tränas för den sociala kampen. Tron på nyttan utsträckte sig därför också till barnens fritidsintressen: man betonade nyttan för skolarbetet och för framtiden i en disciplinerad satsning på dansträning eller lyfte fram ishockey

som en exemplarisk idrott som fostrar till framåtanda och till att klara av hårda tag. Aktiviteter i vilken ingen synlig nytta låg hade däremot goda möjligheter att undslippa den kontroll som föräldrarnas uppmuntran innebar och få status av rent tidsfördriv. De kulturella familjernas försiktiga värnande om barnens personlighetsutveckling innebar härvidlag paradoxalt nog en mer omfattande kontroll. Deras välmenande intresse utsträcktes till alla tänkbara aktiviteter; allt var inordnat i den personlighetens växt som bär framtiden med sig. Förhållningssätten till den kommunala musikskolan - en kär institution för alla fraktioner inom medelklasserna - utgör ett intressant exempel på skillnaderna mellan familjer som förvaltar olika slags tillgångar. Den goda kulturella vilja som familjer på uppåtstigande och familjer med mer ekonomiska än kulturella tillgångar här, på grund av den klassiska musikens legitimitet, obekymrat kan visa upp, förenas inte sällan med en uppskattning av den disciplin som krävs av barnen: de dagliga musikövningarna kräver en "koncentration" och en "vilja", för att låna uttryck från intervjusamtal, som inte kan annat än komma barnen väl till pass i konkurrensen. Inom den utpräglad kulturella medelklassen kan de ofta alltför tydlig disciplinära dragen i en i övrigt berömlig aktivitet istället bli föremål för kritik, därför att de utmanar tron på personlighetens fria växt.

Det är ingen tillfällighet att den kulturella polens familjer och den ekonomiska polens var inbegripna i en bitter strid om skolan och om fostran. Strider om fostran och livsstilar är alltid också, och måste vara, ett slags omvandlade reproduktionsstrider mellan sociala grupper som förvaltar olika slags tillgångar och - på hög aggregeringsnivå - mellan kulturens och ekonomins människor. Vad man strider om är förvisso vad som är värt något här i livet, men det är också en strid om de värden på vilka man grundar sina sociala ställningar i relation till varandra.

I förhållandet till kulturen gällde inom den ekonomiska medelklassen oftast läpparnas bekännelse. Den innebar ett erkännande av redan erkända institutioner och av stora namn mer än av kulturella praktiker och livsstilar, vilka man i regel istället misstroddes. Man läste Svenska Dagbladet snarare än Dagens Nyheter och beundran för USA var ofta stark. Smaken visade större förståelse för de värden rikedom kan föra med sig: bekvämlighet, lyx, nya möbler, elegans (skinnsoffor, marmor- och glasbord, heltäckande mattor, men också TV-apparater, ljudanläggningar och bilar).

Alla skikt har sina uppkomlingar, familjer som nått sin position inom en enda generation. Det fanns uppkomlingar inom den kulturella medelklassen som har utbildning att tacka för allt och i gengäld kunde vara extremt erkännsamma mot utbildningssystemets värden. Det fanns motsvarande uppkomlingar inom den ekonomiska medelklassen ("nyrika"). I båda fallen skapade ofta den sena ankomsten ett slags mer eller mindre synlig osäkerhet, en ansträngdhet, kulturellt och socialt. Det finns anledning att till sist understryka anciennitetens betydelse. Familjer med lång tids hemvist inom den övre medelklassen, med positioner som skapats en eller flera generationer tidigare, utgjorde en tredje "pol" i den struktur vars konturer här hypotetiskt har skisserats. Ancienniteten var bourgeoisens privilegium. Den var lagrad historia: de kulturella och ekonomiska tillgångar, som var en produkt av släktens kollektiva ansträngningar och som förmedlats över generationerna, kom den nya generationen till del. Arvet var ofta synligt för alla och kunde visa sig exempelvis i en sällsynt spridning på yrken inom familjen (i ett fall från konsertcellister till läkare, civilingenjörer, jurister och bolagsdirektörer inom en och samma syskonskara). Men arvet var alltid också mindre synligt, åtminstone för den oinvidge. Det fanns i det nätverk av kontakter som kunde mobiliseras i de individuella strategierna och som garanterade ett överlägset informationsläge, i habitus, i den självklarhet med vilken man ansåg sig utvald till utbildning och ha rätt att forma sin egen framtid, i den smak som osvikligt styrde individens bana i riktning bort från de lägre klasserna. Den vana, som dessa familjer ägde, att naturligt orientera sig i det sociala landskap som utbildningssystemet och skilda sociala elitfält (näringslivets, statsadministrationens, kulturens) utgör, låg till grund för en säkerhet som stod i kontrast till den mer eller mindre tydliga ansträngdheten hos familjer utan anciennitet, både den som uttrycktes i tron att pengar är allt och den som gjorde sig synlig i tron att personlighetsutvecklingen gör framtiden och glömde att personlighet utan kontakter och ekonomiska tillgångar är ett högst osäkert företag. Förtrogenheten med landskapet och förmågan att överblicka det - den kunskap om kartan i sin helhet som utgör ett av de dominerande fraktionernas viktigaste privilegier - var också grunden för den distans familjerna med verklig anciennitet kunde upprätthålla till de andra gruppernas pretentioner, till deras ensidiga satsningar och övertygelser.

De fyra ungdomar i den äldre teatergruppen, vars familjer här förts till den övre medelklassen, hade alla, men i olika hög grad, distanserat sig från vad de uppfattade som en dominerande mainstreamkultur bland ungdomen i Ekeholmsnäs. Mot uniformitet, ytlig konvens och stelhet ställde de anspråk på originalitet, personlighet och överskridande. Deras kritik riktade sig mot två håll. Den gällde, i varierande utsträckning, de modala banor de hade utstakade framför sig och som omfattade långa, "säkra" universitetsutbildningar och inträde i likaledes långa och jämförelsevis höga karriärgångar, vilka skulle leda till yrken, samhällspositioner och livsformer liknande deras föräldrars. De tre flickorna hade uteslutits eller själva uteslutit sig från dessa banor. Istället öppnade sig för dem en annan modal bana: kulturen. För en av de tre blev det kulturella projektet mer än en modal rörelse mot kulturförmedling och allmänna investeringar i kulturell kompetens och förvandlades till en total satsning på inträdet på ett kulturellt produktionsfält (teatern). Den ende pojken - som också kom från den familj som ägde högst anciennitet inom övre medelklassen - ville hålla alla vägar öppna: intresset för "kultur" och de livsformer den representerade, vilka alltid varit synliga inom familjen genom bredden på dess tillgångar (slakten, en av föräldrarnas yrke), ställdes mot "säkerheten" i traditionella utbildningsinvesteringar och mot insikten om de stora riskerna i att göra kulturen till livsprojekt. De fyra ungdomarnas kritik riktade sig samtidigt mot ett annat håll och var denna gång helt unison. De kände alla särskild avsmak för dem bland Ekeholmsnäs ungdomar som försökte ersätta gedigen bildning, kultur och god smak med vad som kan köpas för pengar.

I alla intervjuer med dessa fyra äldre ungdomar berördes direkt eller indirekt frågan om distansen till världen och behovet av överblick. Distansen hade också varit väl synlig under studiens gång. Ungdomarnas eklekticism i förhållandet till ungdomskulturens stilar, deras belevnhet och känsla för former och etikett som ofta gick hand i hand med ett djärvt överskridande av konvensen, deras språkliga växlingar mellan personligt och opersonligt och mellan konkret och abstrakt, intresset för *personen* och det unika i sin egen person, balansgången mellan kritik och anpassning, avsmaken för "överdrifter", för "fanatism", "enkelspårighet" eller "enögdhet", och för tanken på en underkastelse under gruppen - allt rycktes vara uttryck för en habitus i vilken upprätthållandet av distans till världen utgjorde kärnan. Trots skillnaderna mellan de fyra ungdomarna, förenades de på denna punkt. Eklekticismen, flirten med subkulturella stilar, hade som grund ett gemensamt avståndstagande från den fanatism och fastlåsthet som de riktigt subkulturella ansågs vara offer för. Raljerandet med motorkulturen eller sportdyrkan hos ungdomar i lägre samhällsklasser byggde på en anklagelse om enögdhet och brist på fantasi. Fientligheten mot de ekonomiska uppkomlingarna inom övre medelklassen riktade in sig på deras inskränkta intresse för materiella värden och deras avsaknad av kultur. Misstänksamheten mot mainstreamungdomarna inom den egna klassen och mot deras alltför omedelbara uppslutning kring de modala livsbanor som öppnade sig framför dem hade som kärna en övertygelse att de alltför mycket saknade distans till den värld de vuxit upp i. Samma misstänksamhet riktades mot kulturens miljöer, också av den flicka som skulle inrätta sitt liv efter önskan att inträda inom teatern:

"Det är inskränkt, fast dom ser det inte själ va/.../Det är mest snack om att det är en häftig pryl, det är en häftig pryl, det är en häftig pryl/.../Ä, det är en jävla bluff./.../När vi sitter på Tre Backar så kommer han /en kompis/ in så här: 'Hur går det med konsten, hur går det med konsten?', sa han - 'Ja, det är lugnt' - 'Ja, jag har en del idéer, säger han, vi ska greja det här, vi har en del jyssta prylar på gång'. Det är så där. Alla lever på nånting." (II)

"Det jag uppfattar som insnöat, det är mera det här Södra Latin, den stilen. Det tycker jag kan vara väldigt insnöat ibland. När man pratar med dom och man försöker prata om nåt annat än teater och så är det bara enormt enkelspårigt. Då kan man bli lite besviken och irriterad. Eller nu när jag mera börjat diskutera med vissa av mina föräldrars vänner, så kan man inse också att den här människan har jag beundrat för han skriver väldigt bra böcker, men han pratar ju bara en massa... han kan ju ingenting annat, va. Man kan bli väldigt besviken. Så ofta är det ju väldigt insnöat, tycker jag. Just därför att dom kanske inte, dom ser inte riktigt..." (IV)

Denna känsla för överblick och distans *till* världen, *vilken* utmärkte ungdomarna inom de övre medelklassfamiljer som ägde anciennitet inom klassen, tenderade också att föra dem samman:

"Ofta har jag märkt med människor som blivit uppväxta med samma bakgrund som jag, som har då en helt annan distans, lite ironisk ibland, ser klarare, lättare på något sätt. Om man inte lever i det /dvs helt och hållet i världen/, blir det lättare. Lite amatörmässigt kanske. Det är väl det." (IV)

LITTERATUR

- Aggleton, Peter: *Rebels Without a Cause*. Barcombe, East Sussex: Falmer Press, 1987
- Anward, Jan: *Språkbruk och språkutveckling i skolan*. Lund: Liber, 1983.
- Amman, Göran och Jönsson, Ingrid (red.): *Barns villkor - samhällets spegel*. Lund: Allmänna barnhuset och Studentlitteratur, 1987
- Bjurman, Eva Lis & Adolfsson, Eva: "Samtal om bammiljöer och uppfostringsmönster", i Lundmark, Lars-Erik och Stridsman, Kjell (red.): *Sen kommer en annan tid. En antologi om barns och ungdomars livsformer*. Stockholm: Socialstyrelsen och Liber, 1985.
- Bjurman, Eva Lis: *Barn och barn. Om barns olika vardag*. Lund: Liber, 1981.
- Bourdieu, Pierre: "Les trois états du capital culturel", *Actes de la recherche en sciences sociales*, vol. V, nr 30, november 1979.
- Bourdieu, Pierre: *La distinction*. Paris: Ed. de minuit, 1979
- Bourdieu, Pierre: "Le capital social. Notes provisoires", *Actes de la recherche en sciences sociales*, vol VI, nr 31, januari 1980.
- Bourdieu, Pierre: "Le mort saisit le vif. Les relations entré l'histoire réifié et l'histoire incorporé", *Actes de la recherche en sciences sociales*, vol. VI, nr 32-33, april-juni 1980,
- Bourdieu, Pierre: *Ce que parler veut dire. L'économie des échanges linguistiques*. Paris: Fayard, 1982.
- Bourdieu, Pierre: "L'illusion biographique", i *Actes de la recherche en sciences sociales*, vol XII, nr 62-63, juli 1986, pp 69-72
- Crignon, Claude: *Ordre des choses. Les fonctions sociales de l'enseignement technique*. Paris: Ed. de Minuit, 1971.
- Einarsson, Jan och Hultman, Tor. G.: *Gomorrön pojkar och flickor. Om språk och kön i skolan*. Stockholm: Liber, 1985.
- Frykman, Jonas et al: *Modärna tider. Vision och vardag i folkhemmet*. Lund: Liber, 1985.
- Frykman, Jonas och Löfgren, Orvar: *Den kultiverade människan*.
- Frykman, Jonas: "Ur medelklassens familjeliv", i Bengt-Erik Andersson (red): *Familjebilder, myter, verklighet, visioner*. Stockholm: Studieförbundet näringsliv och samhälle, 1984, pp 103-127
- Halbwachs, Maurice: *La mémoire collective*. Paris: PUF, 1968 (1950)
- Halbwachs, Maurice: *Les cadres sociaux de la mémoire*. Paris: Mouton, 1976 (1925)
- Hartwig, Helmut: *Jugendkultur. Ästhetische Praxis in der Pubertät*. Reibeck bei Hamburg: Rohwohlt, 1980.
- Heath, Shirley Brice: *Ways with Words. Language, life and work in community and classrooms*. New York: Cambridge University Press, 1983
- Hebdige, Dick: *Subculture: The Meaning of Style*. London: Methuen & Co, 1979.
- Fomäs, Johan, Lindberg, Ulf, Sernhede, Ove: *Under rocken. Musikens roll i 3 unga rockband*. Lund: Symposion, 1988.
- Labov, William : "The logic of nonstandard English", i Pier Paolo Giglioli: *Language and social context*, London: Penguin, 1972, pp 179-215.

Liljeström, Rita: *Uppväxtvillkor. Samspelet mellan vuxna och barn i ett föränderligt samhälle*. Stockholm: Liber 1983

Mc Robbie, Angela (red): *Gender and Generation*. London: Macmillan, 1984.

Paine, Robert: "An Explanatory Analysis of 'Middle Class Culture'", i Leyton, E. (red.): *The Compact*. Toronto: Toronto University Press, 1974.

Pincon, Michel & Pincon, Monique: *Dans les beaux quartiers*. Paris: Ed. du Seuil, 1989.

Trondman, Mats: *Rocksmaken. Om rock och symboliskt kapital*. Licenciatavhandling, Sociologiska institutionen, Lunds universitet, 1989

Rapporter från Forskningsgruppen för utbildnings- och kultursociologi
ISSN 1103-1115

1. Donald Broady och Mikael Palme, *Högskolan som fält och studenternas livsbanor*
2. Mikael Palme, *En "trygg" uppväxtmiljö*
3. Stig Elofsson, *Vad blev barnen? Rekryteringsstudier*
4. Annika Ullman, *De plåtslagarna! De plåtslagarna! Arbetsmiljöreformer som text och verksamhet*

Skeptronhäften

ISSN 0284-0731

1. Anna-Lena Lindberg, *"Men Gud förbarme sig, vilket Publikum!" Om konstpedagogikens rötter i Sverige*
2. Francine Muel-Dreyfus, *Folkskollärare och socialarbetare. Metodologiska kommentarer till den historiska sociologin*
3. Theresa Martinet, *En provensalsk bondkvinna och hennes män. Ett exempel på småborgerlig ackumulation*
4. Anna-Maja Johannesson, *Lärarnas villkor i de första decenniernas folkskola (1850-1880)*
5. Ronny Ambjörnsson, *The Honest and Diligent Worker*
6. Collège de France, *Förslag till framtidens utbildning*
7. Ulf P. Lundgrens skrifter 1966-1991. *En bibliografi*

HLS Förlag
Box 34103
100 26 Stockholm